

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra křesťanské sociální práce

Pavel Kreuziger

**Vliv odsunu sudetských Němců a následných roků
socialismu na život v současném českém pohraničí**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Petr Papica

Obor: Sociální a humanitární práce

OLOMOUC 2009

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou / diplomovou práci vypracoval
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....
Podpis autora práce

Rád bych na tomto místě poděkoval Mgr. Petru Papicovi za vedení mé práce a mnoho cenných připomínek v průběhu jejího psaní, dále panu Zdenku Mateiciucovi za poskytnutí literatury a informací o jeho firmě a mikroregionu Odersko, také Jakubu Jehličkovi za informace o sociální situaci ve Šluknovském výběžku, a v neposlední řadě všem pamětníkům i odborníkům, kteří si udělali čas na rozhovor v rámci projektu Comenius, z něhož jsem pro tuto práci také částečně čerpal.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 HISTORICKÝ KONTEXT.....	8
2 MINULOST.....	10
2.1 Příčiny sociálně-ekonomického znevýhodnění pohraničí.....	11
2.1.1 Zařízení sociální patologie v pohraničí (za komunistů drogy nebyly)....	12
2.1.2 Přidělování a znárodňování statků – všechno je všech, tak si nakradu, ať je to i moje.....	13
2.2 Příčiny kulturního úpadku.....	14
2.3 „Duchovní recese“ pohraničí.....	16
2.3.1 Řeholnice v Bílé Vodě – hlavně co nejdál od civilizace.....	17
2.3.2 Duchovní úpadek obyvatelstva vlivem změny architektury a krajiny....	18
2.3.3 Zkáza kostela P. Marie Pomocné ve Zlatých Horách.....	19
2.3.4 Králický paradox – z kláštera vězení.....	20
2.3.5 Dokonáno jest.....	21
3 SOUČASNOST A BUDOUCNOST – ČESKÉ POHRANIČÍ DNES A ZÍTRA.....	21
3.1 Schengenský prostor – šance pro pohraniční regiony.....	22
3.2 Nezaměstnanost: noční můra pohraničí – existuje řešení?.....	23
3.2.1 Nejzasaženější regiony.....	24
3.2.2 Jak to funguje v Odrách.....	26
3.3 Současný duchovní stav Sudet.....	28
3.4 Multikulturalizace pohraničí.....	31
3.4.1 Poustevna už není tak pustá.....	32
3.4.2 Návrat na místo činu.....	33
3.4.3 Nizozemci mají rádi klid a hory.....	34
3.4.4 Dosidlování prázdného pohraničí – Vietnamci, Řekové a ti ostatní.....	35
3.5 Občanská sdružení a další organizace zabývající se tematikou pohraničí.....	37
ZÁVĚR.....	39
SUMMARY.....	42
ZDROJE.....	43
PŘÍLOHY.....	45

Úvod

Původně se tato práce měla jmenovat „Důsledky odsunu sudetských Němců pro české pohraničí“. Později jsem si ale uvědomil, že tímto názvem bych situaci značně zobecňoval a nezahrnul bych do ní další podstatnou příčinu současné, z velké části neutěšené situace v českém pohraničí. Tou je právě následný nástup socialismu a dlouhodobá vláda jedné strany. Nechci se zde vůbec zabývat hypotézami typu, jak by to vypadalo, kdyby byli například jenom odsunuti sudetští Němci a socialismus u nás nikdy nepřevzal moc, nebo naopak. Historii tím stejně nepomůžu. Historie se nemění, tu mění jen historikové a ideologie.

Já osobně se lidmi a krajinou Sudet zabývám již šestým rokem, vše začalo projektem Comenius na Gymnáziu ve Šternberku v letech 2002 – 03, který pokračoval až do mé maturity v roce 2005. Jeho „česká verze“ se týkala právě historie českého pohraničí a odsunu sudetských Němců. Tehdy jsem si začal uvědomovat rozdíly v architektuře a taktéž krajině naší (bydlím ve vesnici nad Šternberkem) a vnitrozemské (hanácké vesnice okolo Olomouce), také jsem pochopil, co rodiče mysleli tím, že někteří naši starší sousedé (námi mladšími paradoxně vnímáni jako „starousedlíci“) dostali „skoro všechno zadarmo“. Od počátku práce na projektu až dosud jsem navštívil většinu pohraničních oblastí České republiky, které bývají do českého pohraničí – Sudet (Sudetenland) zahrnovány, a všechny tyto oblasti mají podle mě nějakou společnou duši místa, která jde ale velice obtížně definovat. Jisté je, že z původní kultury místa nezůstal kámen na kameni, nicméně Sudety mají něco, co jiné oblasti Česka, a vůbec Evropy nemají. Co to je, bych chtěl dále alespoň trochu rozvinout.

Nyní k pojmu české pohraničí. Budu vycházet z díla historika Franiška Čapky. Stejně jako on i já v této práci budu chápat české pohraničí jako *„území hraničních okresů, přimykající se k dnešní státní hranici česko-německé, česko-polské a česko-rakouské, kde až do let 1945 – 1947 žilo německé obyvatelstvo, a to většinou jako majoritní populace (s výjimkou Mostecka, Opavska, Domažlicka a některých dalších menších regionů) [...] Pohraničí českých zemí [...] je [...] více pojmem historickým*

*než geografickým.*¹

V této práci bych se rád zamyslel nejen nad bolestnou historií a víceméně neutěšenou současností těchto míst, ale také, a to především, bych rád popřemýšlel o tom, co danou oblast čeká v budoucnu, zdali má nějaké perspektivy a jaké. Také chci hledat vliv odsunu nejen na naše pohraničí, ale zamyslet se nad osudy lidí, kteří museli opustit své domovy a přátele (nicméně jen okrajově, protože toto téma je mírně nad rámec této práce). *„Jistě, zmizeli konkrétní lidé, se kterými vedeme a ještě povedeme obtížný dialog o minulosti, tak jako oni jej vedou s námi, ale zmizely především plody práce celých generací, uložené ve zcela nepolitické krajině jako v té kdysi nejbezpečnější záložně.*²

Takovéto případy vykořenění samozřejmě zanechaly hluboké stopy jak v dalším vývoji českého pohraničí, tak i v oblastech, které byly těmito lidmi nuceně opuštěny.

Odsun tzv. sudetských Němců byl největším projektem sociálního inženýrství v Evropě v jejích známých dějinách, a také přesunem největšího počtu obyvatelstva od dob stěhování národů ve 4. a 5. století. Takovýto zásah do přirozeného vývoje oblasti samozřejmě velmi zásadně ovlivnil další historii Sudet. Slovem Sudety přitom pro naše účely nechápeme jen určité geograficky vymezené území, ani zpolitizované heslo, tolik zprofanované nešťastnými událostmi let třicátých a čtyřicátých, ale odvoláváme se na publikace občanského sdružení Antikomplex, jehož členové se problémem odsunu Němců z českého pohraničí dlouhodobě zabývají z různých úhlů pohledu, a které je v současné době asi nejvýznamnějším subjektem, který odsun zkoumá a vydává o něm publikace (o Antikomplexu a dalších neziskových organizacích zabývajících se pohraničím pojednám ve speciální kapitole). Podle nich je slovo Sudety *„symbol pro krajinu, ale i společnost, zkratka pro veškerý život v oblastech, jejichž vývoj byl v důsledku dramatických událostí přetrhán. Symbol pro specifické problémy, specifický kraj...*³

Je faktem, že odsun sudetských Němců byl precedentem, který v Evropě

1 ČAPKA, František, a kol.: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 9.

2 PITHART, Petr *in* Antikomplex: Zmizelé Sudety. Die Verschwundene Sudetenland. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006, s. 9.

3 Tamtéž, s. 20 – 21.

neměl a nemá obdoby. Měl by být pro všechny poučením do budoucna, bohužel se ale o něm příliš nemluví. V souvislosti se Sudety se v médiích ve všech pádech skloňuje Sudetendeutsche Landsmanschaft, neboli Sudetoněmecké krajanské sdružení, přičemž nikdo příliš neví, o co se vlastně jedná. Tedy, ne že by šlo o veřejné tajemství, spíše to alespoň u nás nikoho moc nezajímá. Na středních školách se, alespoň dle mé zkušenosti, o odsunu sudetských Němců mnoho neučí, a když, tak jen okrajově a často tendenčně.

Pozitivně hodnotím aktivity o.s. Antikomplex i regionálních občanských sdružení, která se snaží o osvětu v této oblasti, pořádají různé debaty a výstavy a shromažďují dokumenty, historické fotografie o Sudetech a jejich osudu. Díky nim se veřejnost dovídá důležité informace o své historii, a vlastně i současnosti, která je jejím logickým vyústěním.

Nyní bych rád uvedl další část tématu, tedy onen nástup socialismu. Nejdůležitějšími negativními faktory, které socialismus přinesl a které až do dnešních dnů ovlivňují život v pohraničí, byly kolektivismus, znárodňování a „železná opona“, neboli uzavřené hranice. Kolektivismus výrazně zasáhl do už tak dost nepřehledné poválečné ekonomiky. Znárodňování je kapitolou samou o sobě, paradoxní na něm je, že občas byly znárodněny třeba i statky, které jejich dočasný „majitel“ získal po Němcích. Občas už ve vyrabovaných hospodářstvích nebylo ani co znárodňovat. Uzavření hranic působilo na každý region specificky, jak bych dále rád rozvedl na příkladu Českého lesa. Jedním z dalších specifických faktorů je potom rozšířená těžba hnědého uhlí v oblasti Krušných hor, která měla neblahý vliv jak na krajinu, tak na život tamějších obyvatel.⁴ Je ovšem diskutabilní, zda by tehdy potenciální kapitalistické vedení státu nejednalo stejně. O tom už však dnes můžeme jenom polemizovat. Je však více než zřejmé, že v případě zachování německého obyvatelstva (což by se rovnalo celkově větší hustotě obyvatelstva) by bylo schválení těžby uhlí v takovém rozsahu pro stát mnohem složitější.

Příčiny, promítající se ve svých důsledcích do života dnešní společnosti v pohraničí, jsem pro účely této práce rozdělil do čtyř okruhů: sociální, ekonomické, kulturní a duchovní, přičemž sociální a ekonomické spojuji do jednoho okruhu

4 srov. <http://www.zitnebozazit.cz/web/cz/informace-o-kampani/>, citováno 2. 2. 2009

sociálně-ekonomických, neboť tato vazba se nedá jednoduše rozdělit a tyto dva okruhy se nedají popsat nezávisle na sobě. Ke každému okruhu příčin a jejich důsledků přidám relevantní kazuistiku, nějaký příklad, či několik příkladů a na základě těchto příkladů přejdu k rozebrání daného problému v obecnější rovině.

Dále upozorňuji na skutečnost, že některé z informací, se kterými budu dále pracovat, mám tzv. „z první ruky“, tedy z vyprávění lidí, kteří buď byli odsunuti, nebo znali někoho, kdo byl odsunutý, případně bydlí či bydleli v oblasti, která byla odsunem Němců a nástupem socialismu postižena. Občas budu citovat i odborníky, kteří se tématem dlouhodobě zabývají, přičemž jejich názory jsem schopný interpretovat bez uvedení relevantního zdroje, neboť mi tyto informace také sdělili ústní formou. Samozřejmě, že v takovém případě do textu uvedu, od koho jsem danou informaci získal a kdy. Někdy se moje informace opírají o fonotéku nikdy nepublikovaných rozhovorů, které získali studenti a vyučující Gymnázia ve Šternberku v průběhu zpracovávání projektu Comenius. Tyto rozhovory se svědky pro nás už prehistorických časů jsou cenným a neopakovatelným spojením s minulostí, někteří z dotazovaných již pravděpodobně nežijí. Proč museli tito lidé čekat skoro 60 let na to, až si jich někdo všimne a budou moci konečně za pět minut dvanáct podat svoje svědectví a říct svůj názor na dějiny, o kterých se do té doby radši nemluvalo?

Uvědomuji si, že dané téma je pro relativně malý rozsah bakalářské práce velmi obsáhlé a práce zdaleka nezahrnuje všechny aspekty a problémy vyplývající z událostí poválečných let. I přesto se budu snažit o co nejucelenější vhled do situace v pohraničních oblastech naší země, která ovlivňuje každého z nás, ať už si to uvědomujeme či ne. Ať už jako obyvatele těchto končin, jejich návštěvníky, či „pouze“ daňové poplatníky.

1 HISTORICKÝ KONTEXT

Začínám citátem z diskuse o Sudetech na jednom českém informačním serveru. Čtenář zde uvažuje: *„Po mnohá staletí byla Koruna česká zemí více etnik. V tom byla její identita a jedinečnost. Není po odsunu pro „vyčištěné“ Česko a jeho*

občany obtížnější „cítit“ kořeny vlastní identity? Není tato „vykořeněnost“ zvláště patrná v býv. Sudetech?“⁵

V Českých zemích opravdu několik staletí žily pospolu v klidu a míru různé národnosti, zejména Češi, Němci a Židé, iš-,ujmujjuh když se občas učebnice dějepisu snaží ukázat pravý opak, tedy ukazují spíše to, co národy rozděluje, než to, co je spojuje. Evropská Unie se v tomto ohledu snaží o nápravu. Při zdůrazňování toho, co mají národy společné, by mohlo dojít k tomu, že by konflikty ztratily na ostrosti a nepřenášely by se na další generace.⁶

Ať už bylo soužití Čechů a Němců jakékoliv (František Palacký ho označil jako „stýkání a potýkání“)⁷, vše se od základů změnilo až s počátkem 2. světové války. Známé skutečnosti hrůz koncentračních táborů a nacismu není třeba dále rozebírat. Není to účelem této práce. Už v průběhu 2. světové války se začalo mluvit o „etnickém vyčištění“ Československa, zejména pak ze strany exilové vlády Edvarda Beneše v Londýně, která také aktivně již od počátku války sháněla souhlas mocností.⁸ S koncem války se situace vyostřila a plány začaly nabývat konkrétních podob. Poválečný ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý řekl doslova ve svém projevu 5. června 1945: *„Problém odstranění Němců z českých zemí začali u nás řešit již husité. Byli jsme jejich odkazu dlouho nevěrni, avšak nyní dovedeme jejich dílo do konce a já vás ujišťuji, že se tak stane zcela po husitsku.“⁹* Podle mě šlo o fanatické názory lidí, kteří proti podobným názorům 6 let bojovali. Teď se situace obrátila, stáli na vítězné straně, ale sáhli po praktikách nepřátel. Z bojovníků proti nacismu se stali nacisté. Prosazovali princip kolektivní viny. Za nadšené podpory veřejnosti, pro kterou byl podobný populismus více než přijatelný. Asi nejlépe to dokumentuje výrok Edvarda Beneše 12. května 1945 v Brně: *„Německý národ přestal být v této válce lidským, lidsky obstojným, a jeví se nám již jen jako jediný, velký, lidský netvor. Tento národ musí za to všechno stihnout veliký a přísný trest. (...) Řekli jsme si, že musíme německý problém v republice zcela vylikvidovat.“¹⁰* Bylo úplně jedno, byl-li Němec fašista či antifášista.

5 Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=618013&online>, citováno 10. 10. 2008.

6 Dostupné z: http://www.kcprymarov.estranky.cz/clanky/nacismus_-_odsun-a-landsmansaft/odsun-jako-tragicke-zakonceni-sedmi-stoleti-trvajiciho-stykani-a-potyvani-cechu-a-nemcu-v-jednom-state-, citováno 10. 10. 2008.

7 Tamtéž.

8 Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vys%C3%ADdlen%C3%AD_N%C4%9Bmc%C5%AF_z_%C4%8Ceskoslovenska, citováno 10. 10. 2008.

9 Tamtéž.

10 Tamtéž.

Všichni Němci museli nosit žlutou pásku. Byl to symbol. Něco jako židovská hvězda ještě o pár týdnů dříve. Zafungovaly zde barbarské principy. Kolektivní vina. Oko za oko, zub za zub.

2 MINULOST

Tuto část záměrně odděluji od předchozí kapitoly, a to z toho důvodu, že zde hodlám popisovat události, které měly přímý vliv na stav současného českého pohraničí (zatímco v historickém konextu jsem se snažil o nástin problémů, které nakonec vedly k událostem popsáným v první části této věty). Samozřejmě, že by se v tom dalo pitvat i více, ovšem jak si nejsme exaktně jisti, zda bylo dříve vejce či slepice, tak si nejsme jisti, kdo vlastně poválečnou kolektivní nenávist Čechů k Němcům vyvolal. Byla tato nenávist spojená pouze s křivdami druhé světové války, nebo byla spíše vyprovokovaná propagandistickými projevy londýnské exilové vlády? To už se dnes spolehlivě nedozvíme. Proto za přímé příčiny současného stavu českého pohraničí pokládám zejména události, které by se daly shrnout pod dva pojmy: *odsun a (d)osidlování*.

Jak již bylo uvedeno, jednalo se o největší sociodemografickou událost moderních dějin Evropy. Mezi lety 1945 a 1947 bylo na našem území v pohybu přibližně 5 milionů lidí. Do roku 1947 se do vysídlených oblastí přesunulo z vnitrozemí přibližně 1,9 milionu lidí. Zpočátku přicházeli různí dobrodruzi a zlatokopové, kteří měli v úmyslu pouze využít maximum z toho, co v pohraničích po Němcích zůstalo, a často se pak vraceli do svých původních domovů.¹¹

Samotný odsun neboli vysídlení (prezident Sudetoněmeckého Landsmanšaftu Berndt Posselt užívá výrazu „*zapuzení*“¹²) probíhal ve dvou základních fázích. Ještě před první fází, tj. před koncem války, začali zejména z Moravy a Slezska utíkat první Němci, kteří pochopili vážnost situace a dovedli si představit, co je asi čeká po prohrané válce. Těch bylo asi 300 tisíc. Dalších 400 tisíc Němců bylo vyhnáno v rámci

11 Srov. Antikomplex: Zmizelé Sudety. Die Verschwundene Sudetenland. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006, s. 45.

12 Dostupné z: http://www.ksl.wz.cz/57_sjezd.htm, citováno 10. 10. 2008.

první fáze, tzv. divokého odsunu. Zde docházelo k národnostním čistkám a asi 20 – 30 tisíc Němců přišlo o život, dalších neuvěřitelných 200 tisíc bylo označeno za nezhvěstné¹³, asi si dovedeme představit, že drtivá většina z tohoto čísla události po válce taktéž nepřežila.

Ve druhé fázi se její strůjci snažili postupovat podle Postupimské dohody z 2. srpna 1945. Představitelé vlád Sovětského svazu, USA a Velké Británie se zde na odsunu shodli jako na jednom z bodů této dohody (kromě Československa měli Němci odejít také z Polska a Maďarska). Jednalo se o tzv. spořádaný odsun, a Němci měli být rozděleni mezi jednotlivá okupační pásma v poválečném Německu.¹⁴ Celkově bylo odsunuto kolem 2,6 milionu osob.

2.1 Příčiny sociálně-ekonomického znevýhodnění pohraničí

Vliv odsunu sudetských Němců a nástupu socialismu se nejvíce odrazil v sociálně-ekonomické sféře, alespoň kvantitativně (další příčiny – ty kulturní a duchovní – bych zařadil do příčin kvalitativních). Zde ovšem opět záleží na regionu, každá oblast byla postižena jinak. Záleželo jak na vzdálenosti od hranic (od Churchillovy „železné opony“), tak na schopnosti regenerace – například dopravní dostupnost či zachování turistického ruchu. Záleželo však i na dalších dílčích faktorech – na počtu Němců, kteří byli vystěhováni, a jejich zaměstnání, procentu vystěhovaného obyvatelstva a na něj navazující destrukci ekonomických struktur, typu a zaměření obyvatelstva dosídleného, na zájmu vládnoucí garnitury o další konkrétní využití území z hlediska přírodních zdrojů či třeba existence zařízení pro rekreaci zaměstnanců státních podniků – i takové zdánlivě pouze maličkosti měly vliv na to, jakým způsobem dnes vnímáme konkrétní oblast českého pohraničí a jeho sociální status v porovnání s vnitrozemím, a nakolik se původní genius loci v té které oblasti zachoval či naopak zmizel.

Samostatným problémem (v neutrálním smyslu slova) je potom vznik

13 Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vys%C3%ADdlen%C3%AD_N%C4%9Bmc%C5%AF_z_%C4%8Ceskoslovenska, citováno 10. 10. 2008.

14 Dostupné z: http://cs.wikisource.org/wiki/Protokol_postupimsk%C3%A9_konference#XII._Spo.C5.99.C3.A1dan.C3.BD_odsun_n.C4.9Bmeck.C3.A9ho_obyvatelstva, citováno 10. 10. 2008.

vojenských újezdů v oblastech pohraničí, které vznikly převážně v 50. letech. Nejdůležitějšími z nich jsou oblasti Oderských vrchů (Město Libavá) a Doupovských hor, které byly v počátcích socialismu téměř kompletně vysídleny a markantně se zde projevila destruktivní síla studené války. Kromě mnoha vesnic zde totiž bylo vysídleno a srovnáno se zemí i jedno celé okresní město – Doupov¹⁵. Konkrétně z Doupovska bylo odsunuto kolem 15 000 lidí, dosídlení trvalo pouhých 8 let, aby bylo nových 17 000 obyvatel odsunuto znovu, tentokrát již natrvalo. Vojenské újezdy samozřejmě vznikaly i mimo oblasti pohraničí – namátkou vojenský újezd Březina u Prostějova¹⁶ nebo Brdy¹⁷. Ty jsou však mimo naši oblast zájmu.

V následujících kapitolách bych rád poukázal na některé konkrétní problémy v socio-ekonomické oblasti, které odsun Němců a nástup socialismu v našem pohraničí způsobily.

2.1.1 Zařízení sociální patologie v pohraničí (za komunistů drogy nebyly)

Tento fenomén lze sloučit s obecným přístupem socialismu k sociálnímu zabezpečení. Chudoba, invalidita, nemohoucnost, stáří, závislosti i bezdomovectví, to vše byla „za komunismu“ tabu. Byly to *nemoci* a podle toho se k nim přistupovalo. „Léčily se“ ve zdravotnických zařízeních, jejichž zaměstnanci měli zdravotnické vzdělání. K lidem stíženým sociálním vyloučením z důvodu závislosti či nemohoucnosti se přistupovalo jako k pacientům. Vládě se samozřejmě vylidněné pohraničí náramně hodilo. Začala v odlehlých prázdných oblastech, které zbyly po Němcích, budovat různé léčebny, včetně těch psychiatrických, „pastáky“, ústavy sociální péče, a dokonce i vězení. Tak, aby projevy (nejen) sociální patologie nebyly „normálním“ lidem na očích. Tak vznikl mýtus, že „za komunistů drogy nebyly“ nebo „to by se za socialismu nestalo“, jak často slyšíme od starších lidí, kteří „do toho přece vidí.“

15 Podrobněji viz. Antikomplex: Zmizelé Sudety. Die Verschwundene Sudetenland. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006, s. 353 – 355.

16 Zde bylo využito přirozené neosídlenosti území, nebyla vysídlena ani jedna vesnice. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojensk%C3%BD_%C3%BAjezd_B%C5%99ezina, citováno 2.4.2009.

17 Zde byl vojenský újezd tvořen již od roku 1927, tudíž nesouvisí se strategiemi socialismu, ani s vysídlenými, prázdnými místy. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojensk%C3%BD_%C3%BAjezd_Brdy, citováno 2.4.2009.

„Z ideologického hlediska [...] neexistovaly sociální problémy, které socialismus údajně odstranil (viz např. neexistence nezaměstnanosti, chudoby aj.). Tyto problémy samozřejmě existovaly, ve společnosti byly latentně přítomny, byly skryty [...].“¹⁸

Jako příklad tohoto jevu uvedu dnešní stav z okresu Děčín¹⁹, konkrétně jeho nejméně osídlené části, Šluknovského výběžku. Zde se na poměrně malém území nachází hned šest ústavů pro pacienty s kombinovaným postižením, z toho dva pod jednou příspěvkovou organizací. Dovolil bych si tvrdit, že se jedná o největší počet takových zařízení na počet obyvatel regionu v rámci naší republiky. Další mou domněnkou je, že nejde o náhodu. I tělesně a duševně postižené lidi se vládnoucí garnitura snažila odsunout co nejdále od civilizace. Stát některé problémy prostě vytěsňoval na okraj, nadobro zbavit se jich však nemohl. Jedná se o následující zařízení: Integrované centrum Horní Poustevna, p. o. hl. m. Prahy, s objekty v Horní Poustevně a ve Vilémově, dále Ústav sociální péče Brtníky, p. o.²⁰, Domov důchodců a ústav sociální péče Krásná Lípa, p. o.²¹, Ústav sociální péče Lobendava, p. o.²² a Ústav sociální péče Jiříkov, p. o.²³ V těchto ústavech žije celkově několik stovek klientů. Tyto organizace jsou zároveň velice významnými zaměstnavateli v tomto chudém regionu. Život klientů jednoho takového zařízení částečně mapuje i film *Poustevna, das ist Paradies*, jenž ještě zmíním níže v souvislosti s informacemi o rozličném etnickém a národnostním složení Sudet.

2.1.2 Přidělování a znárodňování statků – všechno je všech, tak si nakradu, ať je to i moje

„Dali se tady potkávat lidi, kteří sem skutečně přišli rabovat. Když půjdete směrem na Otovice, uvidíte tam neuvěřitelné statky, co statek, to malý hrad. Pískovcové fundamenty, tvrdé cesty a prejzové střechy, to nepotřebují 300 let žádnou

18 KREBS, Vojtěch: Sociální politika. Praha: ASPI 2007, s. 91.

19 Následující informace jsou převzaty od místních obyvatel a také z webových stránek uvedených v následujících poznámkách.

20 Webové stránky organizace: <http://www.uspbrtniky.cz/>

21 Webové stránky organizace: <http://www.ddkrasnalipa.cz/>

22 Webové stránky organizace: <http://www.usplobendava.cz/>

23 Webové stránky organizace: <http://www.uspjirikov.cz/>

*opravu. A znám rodinu, která pět těch statků málem zničila, dva zničila úplně, že jsou stržené. Jeden zničila, vyrabovala, šla do druhého. A tihle lidé jsou tady ještě pořád, mezi náma...*²⁴

Na tomto jediném krátkém příspěvku je vidět jenom zlomek z neuvěřitelného zmaru, který v pohraničí po 2. sv. válce nastal. První vlna zlatokopů, přicházejících z vnitrozemí, nastartovala proces destrukce pohraničních oblastí.

Jak probíhalo rabování v praxi, je patrné i z úryvku knihy Vladimíra Körnera Adelheid: „[...] Mladší z nich pomáhal ženě, které zvedla kupodivu lehce veliký kufr: „Přijela jste sama, milá paní?“ Žena se místo odpovědi usmála. [...] „Vy si nějak troufáte,“ otevřeli kufr. Uvnitř byl ještě jeden menší a v něm dvě kabely, taky prázdné. Zaklapli víko a žena mohla odejít.“²⁵

Výše uvedený příběh se odehrává v malé vesnici ve Slezsku (v okolí Javorníka, na Krnovsku či na Opavsku) a ukazuje, jak lidé, kteří přišli do pohraničí po válce, neměli vlastně ani záměr v pohraničí zůstat. Chtěli si „nahrabat“, co unesli, a neprodleně se vrátit do vnitrozemí. Jedná se o další, docela závažnou příčinu sociálních a ekonomických problémů, v nichž se naše pohraničí dodnes topí.

2.2 Příčiny kulturního úpadku

Příčiny kulturní jsou jakékoliv příčiny kvalitativní, které ovlivnily, jak jinak než převážně negativně, kulturní život v pohraničí. Mizely hospody a restaurace, kulturní domy, sportovní zařízení, plovárny, a jediná kultura, co zbyla, byla ta řízená, kolektivistická. V dnešní době dříve honosné tančírny a hotely slouží jako prostory, v nichž bují sociální patologie, přespávají v nich bezdomovci, mladí lidé zde poprvé zkouší drogy a páry se zde často zastavují cestou z diskotéky.²⁶

Mizeli ale hlavně lidé, a s nimi jejich kultury ve smyslu obohacení. Před druhou světovou válkou se multikulturní společnost německo-česko-židovská mohla stýkat ve svých odlišnostech a vzájemně se obohacovat. Po válce se sice jistá verze

24 Antikomplex: Sudetské osudy. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006, s. 47.

25 KÖRNER, Vladimír: Adelheid. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 10 – 11.

26 Příkladem takového objektu je například sto let stará secesní tančírna v Račím údolí na Javornicku, která dnes chátrá. Dostupné z: <http://tancirna-raciudoli.wz.cz/>, citováno 7.4.2009. Podobným smutným mementem je jeden z nejluxusnějších hotelů Orlických hor za první republiky, dříve Kaiserhof, nyní Perun v Hejnicích. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=617941>, citováno 7.4.2009.

multikulturní společnosti objevila taky, i když vykořeněná, nicméně jednotliví členové této společnosti byli nuceni své odlišnosti příliš neukazovat a žít tzv. „stádně“. Proto je u nás, a v pohraničí obzvláště, asi nejhomogennější společnost na světě.²⁷ I když i to už pomalu přestává být pravda, jak si ukážeme v kapitole 4.4 – Multikulturalizace pohraničí.

Abychom neviděli všechno tak černě, musíme podotknout, že kulturní důsledky jsou sice převážně negativní, jak již bylo řečeno, ovšem důležité je ono slovo převážně. Situace se pomalu začíná lepší, průvodními znaky tohoto zlepšení doplněnými příklady se budu zabývat v kapitole zabývající se přítomností a budoucností pohraničí.

Na pohraničí, alespoň některých jeho oblastech, byl krásně vidět přechod od komunismu k individualismu. Nejen, že zpočátku přicházeli již zmínění zlatokopové a brali, co jim přišlo pod ruku. Lidé, co tam zůstali, nemohli kvůli nefunkční „*kulturní infrastrukturu*“ uspokojovat své potřeby spojené s kulturou. Jediná víceméně funkční místa scházení byly v období konce 40. – 50. let hospody, děti a mládež měly jedinou možnost – stát se členy tehdy monopolní organizace pro účely trávení volného času – pionýra (případně navazujícího Svazu socialistické mládeže).

Petr Mikšíček se ve své knize *Sudetská pouť* aneb *Waldgang* pozastavuje společně s jím citovaným kronikářem Šperlem nad dalším fenoménem – nástupem televize. Zejména v pohraničí lidé neměli z důvodu nedostatku výše uvedené infrastruktury k tomuto novému fenoménu žádnou alternativu. „*Mladí lidé tančí pouze na hudbu, kterou slyší v rádiu a v televizi. Co se spolkové činnosti týče, je orientovaná na dobu 50. a 60. let a je úzce spojena s politickou rovinou, což mladé lidi netáhne.*“²⁸

Pan Šperl (mimochodem jeden z těch přistěhovalců, kteří do pohraničí přišli jako idealisté toužící udělat z pohraničí ráj pro jeho obyvatele) popisuje postupný zánik společenské kultury, tak jak ho sledoval v průběhu 50. a 60. let.

Pan Šperl dále uvádí: „*S klidným svědomím možno napsat, že společenský život v Peci není. Když jsou hovory s občany, schází se několik, jinak se schází pouze pravidelní hosté v hostinci. K těm ale nepatří Němci, kteří nemají vrozenou lásku k*

27 Srov. Antikomplex: *Sudetské osudy*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006, s. 7.

28 Zápis z roku 1964 v ŠPERL, Robert: *Kronika obce Rudné*, cit. podle: MIKŠÍČEK, Petr: *Sudetská pouť* aneb *Waldgang*. Praha: Dokořán, 2005, s. 62.

*hospodám jako Češi. Občané klidně sedí u televizorů, což je konečně pochopitelné, proto byl televizor koupen, také je dost drahý a nějak se musí rentovat. Konečně v zimě, kdy je tady sněhu přes metr, málokomu se chce ven. Řeklo by se, že se pivo zdražuje, a že se tudíž nemusí pít. Ale o co se méně vypije v hostinci, o to se více kupuje pivo v Pramenu a v lahvích.*²⁹

Příklad Rudné v Krušných horách by se dal bohužel aplikovat na danou dobu obecně. Ovšem pohraničí se týká dvojnásob. Lidé, kteří pocházeli z různých sociálních vrstev, regionů, kteří byli, ještě jednou to zopakuji, *vykořenění*, měli k sobě navzájem dále než starousedlíci na vesničkách ve vnitrozemí. Nástup individualismu byl proto v těchto místech dle mého názoru jednodušší. Na individualistické pojetí kultury se jako sněhová koule nabalovaly další problémy – hlavně sociální (nedostatek sociálních kontaktů) a duchovní.

2.3 „Duchovní recese“ pohraničí

Duchovní recesí pohraničí se rozumí vliv odsunu Němců a nástupu socialismu na spiritualitu obyvatelstva a procento praktikujících věřících v pohraničí. Důsledky v titulu práce uvedených příčin jsou, jak jinak, opět prakticky výhradně negativní. Konec 40. a začátek 50. let v Československu obecně nebyly vhodným obdobím pro jinou víru, než víru v lid, materialismus, práci a pokrok. Trpěla se katolická církev, ale oficiální stanovisko bylo, že náboženství je jenom berličkou pro důchodce (a toto stanovisko dodnes ovlivňuje stavy praktikujících věřících, podle sčítání lidu v roce 2001 se bez ohledu na region okolo 2/3 obyvatel České republiky pokládá za ateisty)³⁰. V pohraničí zvláště získalo toto stanovisko obludných rozměrů. Ovlivnilo i dnešní myšlení lidí.

Rušily se kláštery, některé se naopak centralizovaly, jak si ukážeme na příkladu Bílé Vody, chátraly nevyužívané kostely, vykořenění přistěhovalci většinou neměli zájem církevní statky opravovat a upravovat.

„Přišla válka, vlaky měly speciální jízdní řády, všechny osobáky šly stranou, a už se to bořilo – tratě, města, a po válce i kostely. Kdo by do nich chodil? Bůh zdejší

29 Zápís z roku 1966 tamtéž, s. 63.

30 Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D600310E9C/\\$File/41320511.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D600310E9C/$File/41320511.pdf), citováno 2.4.2009.

*hory opustil. Staré lidi vyhnali, a ti noví přišli s jinou vírou.*³¹

Uvádí se, že po odsunu Němců bylo v pohraničí zcela zničeno či poškozeno kolem stovky církevních objektů – kostelů, far, klášterů, soch, ale i hřbitovů.³² Tyto památky byly zničeny jak nájezdy „zlatokopů“, tak laxností nového obyvatelstva. Nové české obyvatelstvo bylo výrazně ateistické (což se projevuje dodnes) a neznalo kulturní a náboženské tradice původních obyvatel německých. Převážná část nového obyvatelstva se sice statisticky hlásila k římskokatolickému vyznání, ovšem charakterizovala je často náboženská vlažnost.³³

2.3.1 Řeholnice v Bílé Vodě – hlavně co nejdál od civilizace

Klášter v Bílé Vodě na Javornicku byl sice založen už ve 2. polovině 19. století, ale velkou roli sehrál právě v období po 2. světové válce. Smutnou skutečností bylo využití budovy kláštera jako internačního střediska pro německé ženy a děti určené pro odsun v roce 1946.³⁴ Odsunuty byly i německé jeptišky – docela paradoxně byl princip kolektivní viny aplikován i na nich. V roce 1948 se komunistická vláda kupodivu rozhodla, že v jedné z nejizolovanějších obcí tehdejšího Československa ženský klášter zachová – ale odsune do něj řádové sestry z vnitrozemí, aby nebyly tak na očích. Nápad to byl jednoduše geniální – při jeho realizaci v roce 1950 zmizely jeptišky ze dne na den například z Velehradu nebo Horažďovic. Celkově bylo přestěhováno okolo 600 řeholnic. Což je obrovské číslo vzhledem ke skutečnosti, že jen o rok dříve bylo v klášteře slabých 10 % z těchto žen.³⁵

Klášter se stal téměř „lágrem“. Jeho budova byla tehdy ve špatném stavu a jeptišky musely začít v podstatě od nuly. Opravovat děravou střechu, shánět v lese dřevo na otop a vůbec celkově se o sebe postarat.

Kdo si myslí, že příjezdem velkého množství jeptišek na jedno místo mělo za následek spíše zlepšení celkové spirituality kraje, hluboce se mýlí. Z předválečného

31 RUDIŠ, Jaroslav: Alois Nebel. Praha: Labyrint, 2006, s. nečíslována.

32 Srov. STANĚK, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945-47 in ČAPKA, František, a kol.: Nové osídlení českých zemí po druhé světové válce. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 197.

33 Srov. KASTNER, Quido: Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka) in tamtéž.

34 Dostupné z: http://muzeum.jesenik.net/prispevky/Klaster_Javornik_net.pdf, citováno 4.2.2009.

35 Srov. tamtéž.

privilegia, které měly příslušnice původního řádu Notre Dame – tedy starost o školství a výchovu – kde by mohly onu spiritualitu alespoň částečně ovlivňovat, zbyly jenom 2 dětské domovy.

Z jeptišek se staly nedobrovolné dělnice. Začaly šít obleky pro Oděvní závody Prostějov, pracovaly v továrnách a zemědělství v regionu Javornicka, pouze přestárlé a práce neschopné zůstávaly v klášteře a mohly se věnovat duchovním činnostem.³⁶ Proto není divu, že i v oblasti s velkou koncentrací duchovně činných osob spiritualita postupně vyhasínala.

2.3.2 Duchovní úpadek obyvatelstva vlivem změny architektury a krajiny

Jak již bylo zmíněno, původní sudetská krajina je jedinečná. Stejně tak původní architektura. Obojího je bohužel čím dál méně a odráží se to podle mě i na spiritualitě místního obyvatelstva. Všimnul jsem si, že čím dostupnější jsou místa v pohraničí k vnitrozemí, tím je tam méně zachovaných památek a více ne moc šťastně řešených rekonstrukcí. Je to i tím, že tam lidé měli za socialismu o něco víc peněz a mohli si ty necitlivé zásahy do architektury dovolit.

Například ve vesnicích okolo Šumperka je velice málo původních domů. Kde nejsou zazděné portály a podloubí a kam nestihli dát za komunistů obrovská železná vyklápěcí okna, tam to dokonali rekreanti, ale i stálí obyvatelé v poslední době plastovým kýčem, případně i prvky podnikatelského baroka.

Hezké původní domy jsou třeba v Českém lese (jižně od Rozvadova), ve Šluknovském výběžku a okolo Javorníku na Jesenicku, tam totiž lidé téměř neměli peníze na „opravy“. *„Například české Paseky nad Jizerou jsou nejen hezky udržované, ale v krajině jsou cesty, u nich lavičky u božích muk. Na protějším svahu, v německé Rokytnici nad Jizerou jste v Sudetech - více oprýskaných domů, zanedbané ploty, zahrady.“*³⁷

Změnou architektury Sudety pomalu, ale jistě ztrácely svůj „genius loci“, tento následek odsunu pomalu měnil lidské duchovní myšlení. Lidé byli vykořenění, neměli

36 Srov. KOVÁŘOVÁ, Stanislava: Bílá Voda bývala černou můrou sester. Dostupné z: <http://www.zvon.info/200609.htm#B%C3%ADl%C3%A1%20Voda>, citováno 4.2.2009.

37 Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=618013>, citováno 7.4.2009.

vztah k místům, která získali v podstatě zdarma, a tak si šedivé německé domky, které tak krásně zapadaly do krajiny, přetvořili k obrazu svému. Bodré barevné domky v kombinaci s paneláky ještě mnohem šedivějšími a depresivnějšími, než byly původní domy, a později oblíbeným brizolitem ovšem s krajinou, tedy s tím, co z ní zbylo, ostře kontrastovaly. Vzniklo panoptikum oblud s velkými okny, necitlivými dostavbami a eternitovou střechou, kde se pak žilo a žije ještě hůře a obyvatelé až pozdě zjistili, že původní architektura obcí s návsemi a kulturními zařízeními byla součástí koloritu, který nenávratně zmizel a který těm lidem pak podvědomě chyběl.³⁸

2.3.3 Zkáza kostela P. Marie Pomocné ve Zlatých Horách

„Nic nemělo připomínat, že zde kdysi stával chrám.“³⁹

Již od první poloviny 18. století přicházeli na kopec nedaleko Zlatých hor první poutníci. Byl zde totiž umístěn obraz, který měl údajně zázračnou moc. Rázem zde byla postavena kaple. Ta byla ve století 19. nahrazena kostelem, který byl vysvěcen roku 1841. Byl postupně doplňován o další artefakty – křížovou cestu, posvátnou studánku a podobně. Před druhou světovou válkou přicházelo na místo každoročně 80 – 100 tisíc poutníků. Druhou světovou válku přežil kostel bez úhony. Až později se začaly jeho dny sčítat.

Německý farář Reinhold Wolný na chvíli tradici poutního místa obnovil, ovšem *„nenávisť k Němcům a fanatický odpor nastupující komunistické moci vůči Kristovu učení však zanedlouho přinesly zvrát a poutní místo spělo k neodvratné zkáze.“⁴⁰*

V roce 1952 zde byly státem zakázány poutě, o tři roky později potom zastaveny veškeré bohoslužby. Poté byl kostel „řízeným vandalismem“ zdevastován a nakonec 16. května roku 1973 dle nařízení vyšší moci zdemolován. Po 19 let téměř nebylo poznat, že na onom místě stával nějaký kostel.⁴¹

Příklad kostela dodnes známého pod názvem Mariahilf by se dal i zobecnit.

38 Výše uvedené informace jsem získal jak z vlastního pozorování, tak (zejména ty historické), z vyprávění osob, se kterými jsem prováděl rozhovory já či moji spolužáci v rámci v úvodu zmíněného projektu realizovaného v letech 2003 – 2005.

39 Dostupné z: http://mariahilf.hyperlink.cz/MainPage_CZ.htm, citováno 5.3.2009.

40 Tamtéž, citováno 19.3.2009.

41 Srov. tamtéž; nebo též dostupné z: http://www.ado.cz/poutni/zlate_hory/zlate_hory.htm, citováno 20.3.2009.

Podobný osud, i když často ne tak tragický, potkal i jiné kostely v pohraničí. Některé z nich se naštěstí podařilo po revoluci v roce 1989 zachránit či alespoň zabezpečit proti spadnutí. Další kostely byly rozebrány na stavební materiál pro nové obyvatele pohraničí. Dle mého názoru se jedná o nezanedbatelnou příčinu duchovního úpadku Sudet.

2.3.4 Králícký paradox – z kláštera vězení

Dalším příkladem spirituální recese pohraničí je případ, který jsem si pro vlastní účely nazval „králícký paradox“. Po několik staletí fungoval v Králíkách nedaleko dnešních hranic s Polskem poutní komplex s klášteřem. Ten byl od konce 19. století „baštou“ mnichů řádu redemptoristů.

Druhou světovou válku přežil komplex budov a jejich obyvatelé relativně bez úhony, i když se nedaleko stavěl nacistický koncentrační tábor, který naštěstí nestihli do konce války dokončit.

Až po roce 1945 přicházely první problémy. Hned po válce byl poutní dům vyrabován sovětskými vojáky, po nástupu socialismu přišla další rána – nacisté sice koncentrační tábor dostavět nestihli, ovšem jejich mírně poupravenou ideu převzali právě komunisté – v roce 1950 byli v klášteře koncentrováni mniši, a to většinou opět redemptoristé. Ti byli za svou víru perzekuováni a kriminalizováni a museli zde v těžkých podmínkách pracovat do roku 1960, kdy většina z nich dostala milost. Někteří však museli zůstat až do roku 1965.⁴²

Je opět otázkou, jak by situace vypadala, kdyby z oblasti nebyli dříve vyhnáni sudetští Němci. To už se dnes samozřejmě nedozvíme, jisté však je, že by se proti komunistickým praktikám vůči církevním představitelům zvedla větší vlna odporu veřejného mínění. Osamocení a vykořenění – tím pádem i neorganizovaní – Češi těžko mohli či chtěli demonstrovat za práva mnichů. Ani by je nikdo neposlouchal, případně by byli umlčeni vlastními politicky korektními sousedy.

I to byl počátek konce českého pohraničí.

⁴² Dostupné z: <http://www.kraliky-klaster.cz/kkcz/2/historie>, a též <http://www.kraliky.net/klaster.php>, citováno 20.3.2009.

2.3.5 Dokonáno jest

„U kříže v poli se zastavil. Dokonáno jest!, vzpomněl si na starý nápis v kameni, nyní jej zakrývala námraza a písmena byla neznatelná. Dobře že je kříž zasněžený a slova jsou nesrozumitelná, řekl si Viktor před křížem, měli by jej porazit a rozbít na zemi na kusy, protože není nic dokonáno, ani neskončilo – všechno jen pokračuje a bude stále pokračovat, protože není ani lásky, ani smíření.“⁴³

Taková byla nejen podle Körnera poválečná situace v pohraničí. Kříže a boží muka stály (a dosud stojí) po celém pohraničí jako memento mori. Jenže nikdo to nevnímal. Každý chtěl pomstu. *„My dva se nemůžeme dohodnout. Vy jste tu nebyl, nic nevíte. Nás tloukli pět let, já to musím vrátit. Ne za sebe, ale za spoustu nejlepších lidí.“⁴⁴* A je tu opět onen princip kolektivní viny. Neschopnost odpouštět a smířit se. Staří Němci, kteří přijíždí do míst svých bývalých domovů, si nedořešené vztahy s českými sousedy dodnes dobře pamatují. Často chodí po polních cestách a poloprázdných vesnicích jako duchové a když náhodou někoho potkají, projdou kolem něj se sklopenýma očima. Jako by se i dnes styděli za to, co udělali příslušníci jejich etnika předkům lidí, které v pohraničí potkávají. Nesou si to stigma celý život. *„„Neexistuje. není žádný konec, vážený pane,“ ukázal za sebe k oknu vrchní strážmistr, „ti zůstanou pořád stejní, jinak to ani nejde.“⁴⁵* Opravdu to jinak nejde?

3 SOUČASNOST A BUDOUCNOST – ČESKÉ POHRANIČÍ DNES A ZÍTRA

„Situace v českém pohraničí se dramaticky proměnila třikrát. Zaprvé odsunem Němců, který bych daleko raději nazval vyhnáním, zadruhé se ta situace proměnila totalitním režimem a do třetice se proměňuje nesmyslnou adorací trhu, který má pocit, že všechno vyřeší.“⁴⁶

Obecně se dá říct, že i přes neutěšenou historii českého pohraničí ve 2.

43 KÖRNER, Vladimír: Adelheid. Československý spisovatel, 1967, s. 120.

44 tamtéž, s. 81.

45 tamtéž, s. 79.

46 RYNDA, Ivan in VEČEŘA, Jaroslav: Jizvy zůstávají aneb proměny českého pohraničí. TV dokument ČT z cyklu Ta naše povaha česká, 2007. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/407235100011022-ta-nase-povaha-ceska/>, citováno 7.4.2009.

polovině 20. století čeká tyto oblasti relativně světlá budoucnost. O to se dnes snaží čím dál tím více jednotlivců i občanských sdružení, pro které se stalo pohraničí osudem a kteří se rozhodli mu zasvětit svůj život a alespoň částečně obnovit původního *genia loci*. Jde to pomalu. Ale jde to.

„To poškození, které zasáhlo české pohraničí, bylo natolik hluboké, že to, co se odehrává 40 let, nelze odestát za 3, 4 roky nebo za deset let. To je prostě jizva, která se hojí dlouho a vyžaduje značné úsilí. A jsme svědky toho, že se to skutečně pomalu zlepšuje. A je to jenom otázka trpělivosti a určitého optimismu, doufat, že i v budoucnu bude ten vývoj pozitivní.“⁴⁷

V následujících kapitolách a kazuistikách se pokusím nastínit, jak vypadá české pohraničí dnes a jaké jsou jeho vyhlídky do budoucna. Situace už není tak tristní jako dejme tomu před 20 lety, ovšem ani dnes není růžová. Důsledky v předchozí kapitole uvedených příčin jsou samozřejmě dodnes markantně znát.

3.1 Schengenský prostor – šance pro pohraniční regiony

Významnými „globálními“ kroky pro budoucnost pohraničí je regionální politika EU, ale hlavně náš vstup do Schengenského prostoru. Nechme stranou negativa tohoto kroku, jejichž analýza není účelem této práce, a pohledme na něj prizmatem obyvatele pohraničí.

Schengen znamená hlavně volnost. Volnost přeshraničního pohybu. Už žádné cestovní pasy, celní kontroly a několikakilometrové zajižďky⁴⁸ při přejíždění hranic. Volnost při přecházení hranic znamená i možnost přeshraniční ekonomické spolupráce. To by mohlo v konečném důsledku vést k nebyvalému ekonomickému rozvoji pohraničí. Neméně důležitým důsledkem je difúze obyvatel pohraničí obou stran hranice. To může vést k pozitivní multikulturalizaci homogenních obyvatel české strany, kteří, téměř nezasaženi informacemi o jiných národech, kulturách, etnicitách (kromě etnicity vietnamské a částečně romské, jak si posléze ukážeme), mají docela

47 HÖSCHL, Cyril, tamtéž.

48 Příkladem takového „nevhodně umístěného“ sídla může být třeba Bílá Voda na Javornicku. Zdejší obyvatelé byli před vstupem do Schengenu při přejezdu do několik stovek metrů vzdálené polské vesnice Kamienica nuceni využívat několik kilometrů vzdálený přechod v Bílém Potoku. Nyní mohou bez výčitek svědomí a rizika pokuty přejít k sousedům za pár minut pěšky či dokonce využít silnice, která byla několik desítek let uzavřená.

omezený přehled o světě, uvážíme-li i jejich úroveň vzdělání, která se sice pomalu zvyšuje, ovšem v porovnání s vnitrozemskými regiony stále ještě zaostává. Vzhledem k tomu, že lidé žijící v pohraničí (mimo velká města) žádnou větší alternativu k televizní a „bleskové“ kultuře, která podává celkem zkreslené informace o realitě, nemají a neznají, nemají šanci vytvořit občanskou společnost⁴⁹. S tímto problémem by jim mohli pomoci Poláci, Němci a Rakušané přicházející z druhé strany hranice a přinášející s sebou poněkud odlišný pohled na život a na svět.

3.2 Nezaměstnanost: noční můra pohraničí – existuje řešení?

Při pohledu do statistik nezaměstnanosti⁵⁰ nás zarazí, že statisticky nejtmaší (zde se nejedná o rasismus, nýbrž o metodiku MPSV) a tedy nejrizikovější regiony jsou rozprostřeny podél hranic. Důvody jsou různé, dle (nejen) mého názoru se ve valné míře jedná právě o destrukci sociálních a ekonomických struktur fungujících v těchto oblastech před druhou světovou válkou. Vzhledem k odsunu významného procenta obyvatelstva to ani jinak dopadnout nemohlo.

Jistě, ve 30. letech byla nezaměstnanost v pohraničí v poměru k vnitrozemským oblastem naší republiky také o něco vyšší⁵¹, jednalo se však o důsledek světové krize z let 1929 – 1931. Nešlo o neexistenci struktur, ale spíše o nedostatek kupní síly obyvatelstva.

Za socialismu docházelo na celém území Československa k umělé zaměstnanosti či přezaměstnanosti, která byla sice štědře dotována státem, ovšem na druhou stranu to zase vypadalo, že problém nezaměstnanosti u nás neexistoval a všichni se tvářili, že je všechno v pořádku. Z osobních svědectví známých vím například o raritních zaměstnáních jinak nezaměstnatelných lidí, jako byla pozice s názvem „rovnač/ka vozíků v obchodě s potravinami“ a podobně. Taková situace ale nešla udržet do nekonečna. Fungovalo ještě mnoho státních a národních podniků a tam

49 Občanská společnost je definována například takto: „Občanská společnost je společností aktivních občanů, tj. těch, kteří umí nejenom vzít svůj život do vlastních rukou, ale jsou ochotni najít si trochu času k péči o věci obecné, snaze o nápravu poměrů, které nevyhovují, či ke zlepšení toho, co zlepšení vyžaduje. K tomu je často zapotřebí i jistá občanská odvaha; aktivita a přesvědčení, že jsme to my, kdo spoluurčujeme běh věcí a nejsme jimi jen pasivně smýkáni; také určitá schopnost empatie - nazření problému z více stran; otevřenost vůči jiným názorům; umění diskuse.“ Dostupné z: <http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=vj--1->, citováno 5.4.2009.

50 Viz příloha č. 1.

51 Dostupné z: <http://dejepis.info/?t=75>, citováno 20.3.2009.

mzdy hradil stát ze „společného“. Výše vyplacených mezd byla tedy vyplacena podle „plánu“ a to nikoho nenutilo šetřit. Také byla bídná rentabilita práce.

Jak jsem již výše naznačil, konec socialismu se v oblasti nezaměstnanosti nejničivěji projevil právě v oblasti pohraničí. Ze dne na den se zde po celých 40 letech projevilo roztržštění struktur. Čím vzdálenější jsou oblasti od vnitrozemí, tím je v nich větší nezaměstnanost. Jedná se i o důsledek dnes již zcela nepochopitelné snahy komunistů izolovat obyvatele Československa uvnitř svých hranic. Vznikaly demilitarizované zóny a území nikoho, nejen železná opona (ale i hranice s NDR a Polskem) byla ostře sledována, aby se přes ni nikdo nedostal, jednotlivé domy a celé vesnice v její blízkosti (většinou v 50. letech) srovnány se zemí. V oblastech s do té doby rušnou a častou kulturní výměnou tak nastal úpadek, jehož důsledky pocítujeme dodnes.

3.2.1 Nejzasazenější regiony

Jak ukazuje příloha č. 1, situace se příliš nezměnila a i dnes je nezaměstnanost situována hlavně v pohraničních oblastech. Nejhuře jsou na tom severní Čechy (konkrétně Mostecko), kde se negativně projevilo hlavně neustálé omezování těžby hnědého uhlí.⁵² Vzhledem k tomu, že v této oblasti před válkou příliš Němců nežilo, neprojevilo se tam odsun tak markantně. Upřímně řečeno, nedovedu si představit, co by se stalo, kdyby se zde tyto dvě příčiny – odsun a omezování těžby – projevily obě naplno. Už nyní totiž Mostecko vede celorepublikovou statistiku nezaměstnanosti, a v hypotetické masovém propouštění podobně postižené oblasti s větším počtem odsunutých Němců mohl po pádu socialismu nastat úplný kolaps, případně i občanské nepokoje.

Chápu to tak, že se v regionu Mostecka jedná o dvě tendence, které jdou proti sobě. Udržet životní prostředí, nebo zaměstnanost v regionu? Dle mého názoru je potřeba vymyslet řešení vyhovující oběma stranám, například nějakou formu alternativy k MUS, tedy největšímu zaměstnavateli v regionu. Bohužel to vypadá, že

⁵² To bylo od revoluce v roce 1989 postupně, Mostecká uhelná společnost propouštěla například v roce 1999, ekologie by mohla být důvodem dalšího omezování. Viz. například <http://www.zitnebotezit.cz>, nebo <http://archiv.radio.cz/news/CZ/1999/30.04.html>, citováno 20.3.2009.

se do chudého regionu příliš investorů nepohne. Jedním z řešení by mohl být například rozvoj sociálního podnikání, jak ukázu v další kapitole na příkladu pana Mateiciuca z Oder a jeho firmy Gerlich.

Dalšími nezaměstnaností postiženými regiony jsou okresy Jeseník, Bruntál a částečně i Šumperk, na severu Čech potom Děčín, hlavně jeho severní část – Šluknovský výběžek a České Švýcarsko (jak paradoxní to název ze sociálního hlediska). Zde se v dnešní době zdaleka nejvýrazněji projevuje zničení struktur po 2. světové válce, neboť po sociálně-ekonomické stránce to tu před válkou docela slušně fungovalo.⁵³

Velice markantně se odsun, a s ním i následný vznik železné opony, na ekonomice projevil v západních Čechách – v oblastech Českého lesa a Slavkovského lesa. V prvním případě prakticky neproběhlo dosídlení kvůli blízkosti hranic západního Německa, v případě druhém se opět jedná o nedostatek pracovních příležitostí a vyliďňování oblasti v posledních letech.

Obě tyto oblasti ale mají něco společného – jsou to snad jediná místa v republice, nejspíše však v celé střední Evropě, kde člověk, nic netuše, na procházce v lese může objevit ruiny zámku či kostela. Je to kraj, o kterém lze říct, že je doslova zapomenutý. Jsou to taky jedna z těch míst, kde už se asi původní struktury ani částečně neobnoví, na rozdíl od takových Krušných hor, Děčínska, či Jesenicka, kde se dosídlení alespoň zhruba povedlo. Oba lesy, Slavkovský, ale zejména ten Český, už nejspíše navždy zůstanou příslovečným zakletým královstvím jako z pohádky o Šípkové Růžence. Jediné, co je devizou těchto oblastí, je neporušená příroda (v případě Českého lesa se jedná o unikátní typ krajiny, který nemá jinde na světě obdoby. *„Zakletá krajina? Znělo to tajemně. [...] Zůstala tam jen torza domů, poutního kostela a vesnic, které působí mrazivě i v létě. Je to už ale mnohem méně patrné než v 60. letech. To se na stránkách všude zdvíhaly kamenné podezdívky domů a k nebi se tyčily komíny.“*⁵⁴

53 Zde se jedná o informaci získanou formou rozhovorů od pamětníků jak ze severních Čech, tak i z Jeseníků, dále se lze tyto informace dočíst v množství kazuistik v již citované knize *Sudetské osudy* od o. s. Antikomplex, a v neposlední řadě se jedná o výsledek mého pozorování při srovnávání současného stavu s pohledy a fotografiemi daných oblastí z první poloviny 20. století, jejichž jsem sběratelem, případně jsem získal jejich repro. Množství srovnávacích fotografií „včera a dnes“ lze nalézt v taktéž již zmiňované knize *Zmizelé Sudety* od stejného sdružení. Myslím si, že vnější vzhled budov a upravenost obcí (například jejich návsi) svědčí docela výrazným způsobem o dřívější vyspělosti a bohatství těchto území, které ostře kontrastují s jejich dnešním stavem.

54 MIKŠÍČEK, Petr: *Sudetská pouť aneb Waldgang*. Praha: Nakladatelství Dokořán, 2005, s. 80.

Podle mého názoru je jednou z mála efektivních možností pro zlepšení sociálně-ekonomické situace pohraničí alespoň částečná obnova poválečnými událostmi zpřetrhaných struktur. Chápu, že to nelze provést dokonale, neboť historii nevrátíme, ale lze se o to aspoň pokusit. Pokusit se provést průzkum trhu a podle toho se zařídit při investicích a tvorbě pracovních míst v postižených regionech. Kam se příliš nehrnou podnikatelé, tam by měl zasáhnout stát, prostřednictvím Ministerstva práce a sociálních věcí, popřípadě prostřednictvím kraje. Podle mě by se založením několika menších státních podniků v oblastech s vysoce nadprůměrnou nezaměstnaností nemuselo jít automaticky o návrat k dobám socialismu a o omezení volného trhu, a to jednoduše z toho důvodu, že v mnohých oblastech pohraničí pro volný trh prostě nejsou podmínky. Další aktivitou by mohla být navýšená státní podpora podnikatelů zakládajících firmy v pohraničí a hlavně v oblastech s nezaměstnaností řekněme nad 15 – 20 %, s výhodami pro ty, jejichž mise obnovy struktur by byla úspěšná.

3.2.2 Jak to funguje v Odrách

V roce 1990 opustili pan Zdenek Mateiciuc a jeho bratr Emil místní státní podnik Optimit a založili si úklidovou firmu (tento státní podnik potom patřil mezi jejich nejvýznamější klienty). Asi po roce se jim ale naskytla jedinečná příležitost pronájmu a pozdější koupě rozsáhlé budovy staré továrny na okraji města, ve které byl dosud sklad národního podniku Oděvy Olomouc. Podnik už sklad nepotřeboval, a tak si bratři vzali úvěr a vymysleli podnikatelský plán – zpočátku prodej, později i výrobu komponentů pro podlahové vytápění. Pro tyto účely založili již v roce 1991 veřejnou obchodní společnost.

Z té se o rok později stala společnost s ručením omezeným, v roce 1995 proběhla úspěšná transformace na akciovou společnost.

Zajímavá je i historie samotné budovy, v ní totiž původně, už od roku 1839, sídlila německá společnost zpracovávající hedvábí. Později se zde začala vyrábět kloboučnická plyš, za 2. světové války byl v areálu továrny lágér pro ukrajinské totálně nasazené ženy a dívky.

Pan Mateiciuc hrdě přiznává, že navazuje na předválečnou tradici, dokonce i budovu citlivě zrekonstruoval do původního stavu, ovšem s hedvábím by se neuzivil. Dnes vyrábí stavební profily, ochranné trubky pro optické kabely, zahradní hadice či plasty metodou vstřikování.⁵⁵

Mnohem důležitější pro naše účely je ale obrovský vliv firmy Mateiciuc v sociální oblasti. Společnost dnes totiž zaměstnává 81 lidí, což významně snižuje nezaměstnanost v odlehlém, od ostatní civilizace vojenským újezdem a horami odděleném, a hlavně nepřiliš obydleném regionu.

Pan Mateiciuc ovšem nevlastní jen tuto jednu firmu. Další jeho aktivitou důležitou pro ekonomický rozvoj regionu je společnost Gerlich, s. r. o., která má status chráněné dílny. Ta zhruba před 2 lety zaměstnávala okolo 50 sociálně znevýhodněných lidí, většinou tělesně postižených. Ti zde vyrábí docela široký sortiment zboží – dřevěné hračky, pomůcky pro nevidomé, vybavení pro dětská hřiště, knihy, pohlednice, inseminační a veterinární pomůcky a další.⁵⁶

První impuls k založení společnosti Gerlich byl docela raritní – v roce 1996 měli část akcií společnosti Mateiciuc koupit švédští akcionáři. Ti ale (docela paradoxně) nesouhlasili ze zaměstnáváním zdravotně postižených osob, kterých tam v té době pracovalo osm. Mateiciuc se svou ženou tedy založili firmu novou (Gerlich), do které znevýhodněné zaměstnance převedli. Mimochodem, i tak se Švédý smlouva podepsána nebyla.

Práce rodiny Mateiciucových je krásnou ukázkou obnovy alternativ původních struktur. To, co z nich nezaniklo v průběhu 2. světové války nebo těsně po ní, dokonali komunisté konfiskací a znárodněním. Snahou několika málo jedinců se situace pomalu ale jistě začíná zlepšovat. Smutné je, že takových jedinců není více. Kdyby v každém pohraničním městě velikosti Oder vznikla alespoň jedna podnikatelská aktivita podobná firmám Gerlich a Mateiciuc, rapidně by se snížila nezaměstnanost i ekonomická zátěž státu, a mělo by to veliký vliv hlavně na budoucnost – lidé v postižených oblastech v pohraničí by získali (případně obnovili) pracovní návyky a s nimi i jejich děti. Další generace by si potom na neutěšenou situaci svého regionu ani

55 Webová adresa společnosti, z níž jsem mimo jiné čerpal, je <http://www.mat-plasty.cz>, dále jsem čerpal z vyprávění pana Zdenka Mateiciuca a jeho útlé knížečky o historii továrny s názvem Z historie továrny „Mateiciuc, a.s.“ v Odrách; Dříve: „Seb. Waschka & Söhne“ in Odrau, vydáno vlastním nákladem, rok neuveden.

56 Nedávno byl na webu <http://www.gerlich-odry.cz> vytvořen internetový obchod s výrobky chráněné dílny.

nevzpomněla.

Nakonec k této kapitole jen něco málo čísel. Mikroregion Oderska má asi 15 tisíc obyvatel, nezaměstnaných je 8,9 % obyvatel v produktivním věku (okres Nový Jičín celkově 8,1 %) a pan Mateiciuc je zde jedním z nejdůležitějších zaměstnavatelů. V době „největší slávy“ zhruba před dvěma lety zaměstnával jen ve firmě Gerlich 53 lidí, bohužel byl „utahováním kohoutků“ ze strany státu (například nový systém plateb „nemocenské“) nucen postupně snižovat stavy, na dnešních 35 zaměstnanců, z toho je asi 70 % zdravotně postižených. Když jsem se pana Mateiciuca ptal, jaký typ postižení mají tito zaměstnanci, odpověděl, že všichni mají tělesný handicap. Duševně postižený si prý připadá on, že „se na to ještě nevykašlal“. Měl na mysli samozřejmě úpadek podpory ze strany státu (konkrétně od místního Úřadu práce a také zavedení výše zmíněných plateb nemocným zaměstnancům). Není tedy divu, že se do podobných aktivit příliš mnoho lidí zrovna nehrne. Na Odersku je firma Gerlich jedinou sociální firmou. Jinak v celém okrese Nový Jičín je takových dílen pět, jen jsou o dost menší. Jen pro úplnost – firma Mateiciuc zaměstnává 75 zaměstnanců plus dalších 20 lidí externě (stavební činnost, údržba, a podobně).

Izolaci Mikroregionu Odersko vidím mimo jiné v těsném sousedství s vojenským újezdem Libavá, který vznikl už v roce 1946 jako přímý následek a zároveň trochu paradoxně i příčina odsunu. *„Ve všech zdejších obcích do té doby žili téměř výhradně Němci, kteří byli v roce 1946 nuceně vysídleni, poté následovalo také vysídlení českých přistěhovalců a „zlatokopů“, kteří sem postupně přicházeli od r. 1945.“*⁵⁷

3.3 Současný duchovní stav Sudet

V jedné z diskusí k tématu Sudet jsem našel následující příspěvek, který na příkladu pěkně vystihuje současný duchovní stav pohraničí. Příspěvek si dovoluji citovat celý v původním znění:

„Během putování jsme měli možnost zakusit všechny extrémy naší diecéze. Od vlídných přijetí hostitelských farností, dobrosrdečnosti zdejších obyvatel, od panenské

⁵⁷ Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojensk%C3%BD_%C3%BAjezd_Libav%C3%A1, citováno 2.4.2009.

přírody až po zamykání dveří ze strachu před spontánností a upřímností mladé víry, po kraj těžce poznamenaný nedávnou historií, vystěhováním původního obyvatelstva a roky komunistického drancování. Kraj na první pohled zatrpklý a rezignovaný, na druhý pohled v sobě ukrywající velký potenciál a bohatství stejně jako rozpadlá stodola naproti faře v Postoloprtech, v níž lze nalézt zbytky románského zdiva. Kraj, který prahne po dobrých rodinách, jež dokážou vytvořit zázemí také pro růst nových duchovních povolání. Kraj, který potřebuje pokání.“⁵⁸

Výše uvedený stav souvisí, jak jinak, s vykořeněním lidí a soustavnou čtyřicet let trvající ateizací ze strany vládnoucí garnitury. Důležitou příčinou je ale i jiná věc: oficiální kruhy se ještě dnes nejsou schopny s odsunem vyrovnat, prostě ještě nedošlo k oficiálnímu kroku smíření a odpuštění. Zejména na české straně chybí jasný postoj k tomu, co se stalo po válce se sudetskými Němci. Tomáš Halík začíná s kritikou rovnou u slova „odsun“, kterým se čin msty ze strany Čechů běžně nazývá (a pro zjednodušení ho v této práci používám i já). Halík však „odsun“ chápe jako „*hnusné slovo pro hnusný čin*.“⁵⁹ A dále dodává: „*Odsunem je snad možné nazvat odklizení materiálu, ale ne lidí. To, co se po válce stalo, bylo vyhnání, byl to zločin vyhnání našich spoluobčanů. Našich rodáků, po staletí vkořeněných do naší země [...] byli [...] shledáni vinnými tím, že byli Němci.*“⁶⁰

Halík sice připouští, že již v roce 1997 byla podepsána Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji⁶¹, často uváděná pod zkráceným názvem „česko-německá deklarace“, nicméně v této smlouvě se česká strana k problému odsunu, tedy vyhnání, nestaví tak úplně čelem, když v článku III této smlouvy sice přiznává nespravedlnosti, které se děly německému obyvatelstvu po 2. světové válce, ovšem tyto nespravedlnosti zmírňuje tím, že je pojmenovává „*excesy*“, jako kdyby vůbec neexistovaly Benešovy dekrety a systémové vyhošťování vlastních občanů na základě národnosti. „*K těm „excesům“ patřilo také to, že v našich ulicích ve dnech po skončení války byli někteří lidé zaživa upáleni, ženy byly lynčovány a malé děti házeny do řeky.*“⁶² Halík dále upozorňuje, že velice důležité pojmenovat a

58 Dostupné z: <http://www.signaly.cz/diskuzeZobrazTema.php?id=236&od=109&diskuzeVyhledaniUzivatel=0&diskuzeVyhledaniText=>, citováno 21.3.2009.

59 HALÍK, Tomáš: *Oslovit Zachea*. Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 156.

60 Tamtéž.

61 Dostupné z: <http://old.mzv.cz/www/mzv/default.asp?id=26316&ido=14070&idj=1&amb=1>, citováno 6.4.2009.

62 HALÍK, Tomáš: *Oslovit Zachea*. Nakladatelství Lidové noviny, s. 157.

uzdravit viny a napravit je alespoň na rovině duchovní. je potřeba odvaha ke změně smýšlení, ochota k pokání a smíření.⁶³

Halíkovy „nepojmenované a neuzdravené viny“ jsou jednou podle mě jednou z významných příčin současného duchovního úpadku Sudet. Tento úpadek se dá velice jednoduše vyčíst i ze statistik – vždyť z desítky českých okresů s nejnižší religiozitou podle výsledků sčítání lidu z roku 2001 se šest nachází v pohraničí a tři v jeho těsném sousedství.⁶⁴ Jedinou výjimkou je Kladno. Statistiku vedou severní Čechy, přičemž dlouhodobě nejhůře je na tom okres Most, docela paradoxně, vzhledem ke skutečnosti, že je jedním z mála pohraničních okresů, ve kterém před 2. světovou válkou žili převážně Češi, a tudíž se zde vyhnání neprojevovalo tak markantně jako v okresech okolních.

V souvislosti s duchovním stavem Sudet se hovoří také o jejich prokletí. Němečtí obyvatelé, kteří byli odsunuti, při odchodu ze svých vesnic tato místa prokleli. Proto se zde nic nedaří, proto je tato oblast dodnes převážně mrtvá (či spíše ve stadiu klinické smrti) se všemi důsledky popsanými v této práci. Ale zároveň je i magická a přitahuje pozornost. Lidé, kteří se do ní dostali, k ní získali zvláštní vztah. Takový druh vztahu, který nikdy k jiné zemi nezískáte. Zním to z vlastní zkušenosti a ověřil jsem si to z vyprávění lidí, kteří v Sudetech žili či dosud žijí.

S názorem, že země a krajina Sudet je prokletá, jsem se setkal i v několika rozhovorech, které jsem měl s lidmi žijícími v pohraničních regionech. A to jak s pamětníky, tak i s mladými lidmi, kteří většinou ve svém rodišti nevidí příliš růžovou budoucnost. Prokletí je legendou i stigmatem, kterého se Sudety jen tak nezbaví. Obyvatel i návštěvník těchto míst totiž v přímém kontaktu s následky odsunu musí jen konstatovat, že na této legendě něco bude.

Po duchovní stránce se ale do pohraničí začíná pomalu vracet život. Slovo „pomalu“ zde není náhodou. Sudety totiž dlouho zůstávaly jaksi mimo zájem. Po roce 1989 se o nich a jejich historii několik let prakticky nemluvilo. A. von Arburg mluví o „létech promarněných příležitostí“.⁶⁵ Von Arburg má sice na mysli hlavně pole výzkumné (neboť pro výzkum jsou důležití pamětníci, kteří je však s každým

63 Srov. tamtéž, s. 157 – 158.

64 Viz. příloha č. 2.

65 Srov. ČAPKA, František, a kol.: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 6.

uplynulým rokem stále méně), nicméně stejně tak by se jeho slova dala aplikovat na situaci duchovní.

Dnes i přes stále spíše špatnou situaci se objevují jednotlivci i celé církve a občanská sdružení, kterým není osud Sudet lhostejný a kteří i prostými činy, jako je například oprava křížů a božích muk, poukazují na duchovní odkaz a tradici lidí, kteří s tímto prostorem byli spjati ve dřívějších dobách.

Důležitým prvkem duchovní obnovy prostoru je smíření. O to se dnes snaží například organizátoři tzv. „Pouti tří národů“, která je určena Němcům, Polákům a Čechům jako symbol odpuštění, a která si již stihla získat tradici. Pout' se odehrává jednou za rok na místě, které jsem zmínil v kapitole o minulosti – na poutním místě Maria Hilf, tedy v kostele Panny Marie Pomocné ve Zlatých Horách. Hned po revoluci byly činěny kroky k tomu, aby byl kostel a s ním i tradice poutí obnoveny. V roce 1995 byl na místě původního kostela postaven chrám zcela nový.⁶⁶

Další dobrou zprávou je obnova klášterů, mezi nimi i zmíněného kláštera v Králíkách (kam se dnes také pořádají lidové poutě).

3.4 Multikulturalizace pohraničí

České pohraničí, ač se to nezdá, je dnes opravdu směsicí různých národností a etnik. Ve většině případů se ovšem nejedná o nějakou „směs“ koncentrovanou na jednom místě, ale spíše se komunity, které spojuje národnost, příslušnost k určitému etniku či původ, sestěhovávají k sobě. Jednou z mála výjimek jsou Vietnamci soustředění v oblasti prakticky celého pohraničí, jejich přítomnost je přímo úměrná velikosti a rušnosti komunikace, podél níž obchodují. A také Romové, kteří však nejsou „specialitou“ pohraničí, ale žijí prakticky rovnoměrně na území celé České republiky. Zajímavým příkladem jsou návraty sudetských Němců, jak si ukážeme na příkladu pana Horsta Kallera. Komunity v pohraničí mají různé základy a různé cíle. Od Holanďanů na Šumavě a v Krkonoších, které si představíme v jedné podkapitole, přes ony Vietnamce až například po Poláky, kteří si kupují v oblastech kolem polských hranic domy, neboť jsou levnější než v přilehlých oblastech Polska. Zde opět hraje

66 Srov. http://mariahilf.hyperlink.cz/MainPage_CZ.htm, citováno 5.4.2009.

svou úlohu i náš společný vstup do Schengenského prostoru. Zajímavým jevem je i koncentrace lidí arabského původu v Teplicích a okolí či Rusů v Karlových Varech. Významnou menšinou žijící v českém pohraničí jsou i Řekové. Jako první si ovšem představíme zvláštní příklad jedné vsutku multikulturní obce – Dolní Poustevny na Děčínsku.

Dle mého názoru je současná multikulturalizace pohraničí nepřímým důsledkem odsunu a také čtyřiceti let ignorování existence těchto prostor. Vyprázdňené oblasti relativně blízko velkým městům (případ Nizozemců) nebo hranicím domácích zemí (případ nově přichozích Němců a Poláků), případně vhodné prostory pro podnikání blízko rušných komunikací (případ Vietnamců) činí z pohraničních regionů podhoubí pro zcela nový typ společnosti, na který si obyvatelé těchto dosud povětšinou homogenně osídlených míst pomalu ale jistě začínají zvykat. Do pohraničí se s novými obyvateli znovu začíná vracet různorodost a tolerance.

3.4.1 Poustevna už není tak pustá

Tématu Sudet se chytili i dva mladí režiséři – Martin Dušek a Ondřej Provazník, kteří o něm vytvořili vlastně svůj debut – dokumentární film *Poustevna, das ist Paradies*⁶⁷. Ten pojednává o rozličných lidských osudech v malé vesnici kousíček od německých hranic.

Pro naše účely je nyní důležité hlavně národnostní a etnické složení těchto lidí. To je opravdu nebývale pestré – německý sexuální turista Volker, vietnamská středoškolačka Denisa, sudetská Němka Váňová, kterou Češi nevyhnali, neboť byla specialistkou na výrobu umělých květin, rodina Nizozemce Dana bydlící střídavě v různých nejzapadlejších částech Evropy a dále i Čech Luboš – klient místního ústavu sociální péče.

Dokument ukazuje (a následně jsem se o tom i sám přesvědčil při návštěvě této oblasti), že Němci a Vietnamci v českém pohraničí stále žijí v symbióze (podobnou zkušenost mám i z Rozvadova, tedy hraničního přechodu do Německa, tentokrát „západního“). Jak jistě patrné, onen německý sexuální turista žije v symbióze

⁶⁷ Ten dokonce v roce 2007 získal jedno prestižní ocenění – vyhrál Mezinárodní festival dokumentárních filmů v Jihlavě.

i s příslušnicemi jiných národností, dokument se ovšem nezmiňoval o tom, kterých. Dále se divák dozví, že Nizozemci vidí v Česku ráj, poklidné bydlení za dostupnou cenu (o tom blíže v jedné z dalších kapitol).

Příklad Dolní Poustevny je však z hlediska diverzity lidí, kteří se zde setkávají na jednom místě, zatím docela výjimečný. Možná se ale jedná o stav, který bude české pohraničí zažívat čím dál častěji. Otázkou je, jestli to je dobře nebo špatně. Jistě to má svá pro i proti. Pan Volker může být pozitivním přínosem pro vietnamskou komunitu, případně majitele veřejných domů, hospod a obchodů s potravinami, u nichž pravidelně utratí velkou část své měsíční podpory. Naopak mnohým obyvatelům může být trnem v oku, neboť lidé jako on svými aktivitami nepřímo podporují bujení kriminality v oblasti – neboť kde se staví kasina, noční kluby, motely a podobná zařízení, tam jsou pro kriminalitu vždy příhodnější podmínky. Vietnamka Denisa či Nizozemec Dan jsou prvky veskrze pozitivními – Denisa i Danovy děti navštěvovaly místní školy a tím mimo jiné zvyšovaly povědomí místních českých dětí a mládeže o jiných kulturách a jejich toleranci.

3.4.2 Návrat na místo činu⁶⁸

„Vdechoval jsem nějakou známou vůni, něco strašně vzdáleného, ale přesto důvěrně známého, vůni země, jakou jsem naposledy cítil jako dítě před 45 lety. [...] to je vůně domova, krajiny, která je mou vlastí. [...] Takže jsem tady. Učím se česky, což mi jde strašně pomalu, ale snažím se.“⁶⁹

Sudetský Němec Horst Kaller byl s rodiči a bratry odsunut, když mu bylo 6 let. I přesto, že byl tehdy tak malý, má na své rodné město – Krnov – velice silné vzpomínky. Pan Kaller je ale zajímavý případ – v Německu se rozvedl se ženou, a když už byl bez závazků, napadlo ho, že se na důchod odstěhuje zpět do Krnova. Není mnoho Němců, kteří se odhodlali k tomuto kroku, alespoň já jsem už o žádném dalším neslyšel.

Pan Kaller pracoval jako evangelický farář a za svůj život působil snad ve všech koutech Bavorska. Když se po sametové revoluci poprvé dostal do Krnova,

68 Srov. Antikomplex – Sudetské osudy. Nakladatelství Českého lesa, 2006, s. 19 - 27.

69 Tamtéž, s. 26.

věnovali mu tehdejší obyvatelé bytu, z něhož byl vystěhován, hodiny jeho rodičů. Ty teď přechovává jako cenný artefakt.

Na příběhu pana Kallera je ale důležitá jedna věc – jako sudetský Němec je totiž citlivý na to, jak se o sudetkých Němcích u nás oficiálně mluví. Když krnovská radnice zhruba před čtyřmi lety vydala propagační letáček města, byli v něm Němci zmíněni jen okrajově – a to v souvislosti s Hitlerem, Henleinem a rokem 1938. A to je smutné. Někdy historici některé pasáže historie záměrně nevidí. „... *jsem smutný z toho, když se v takovémhle letáčku opomene zmínit, že tu stavíme na 700 letech německé minulosti.*“⁷⁰

Z podobných příběhů, jako je ten pana Kallera, by se měli poučit příslušní pracovníci městských a jiných úřadů, kteří mají na starosti propagaci či turistický ruch. Ostatně, ani mě by v jejich situaci nenapadlo, jak dalekosáhlé důsledky může mít vynechání jedné pasáže historie v jednom malém obyčejném letáčku. Na druhou stranu pokud tento příběh zobecníme, musíme si uvědomit, že při ignorování, byť nezamýšleném, určitých dějinných souvislostí ze strany oficiálních představitelů dochází ke zkreslenému vnímání historie nejen u turistů, navštěvujících danou oblast, ale i u dětí, které v této oblasti vyrůstají. Já sám jsem vyrostl v oblasti, kde před 60 lety žili v 95 % Němci, ale o této minulosti svého regionu jsem se dozvěděl docela náhodou ve svých 16 letech. A jak pravil klasik, národ⁷¹, který nezná svou historii, si ji musí prožít znovu.

3.4.3 Nizozemci mají rádi klid a hory

Jakkoliv zní název této pasáže jako stereotyp, skutečnosti posledních let ukazují, že se jedná o vzestupný trend. V našem pohraničí si Nizozemci oblíbili hlavně oblasti Šumavy a Krkonoš, a to zejména pro rekreační účely, nicméně, jak ukazuje výše zmíněný příklad Dana a jeho rodiny z Poustevny, někteří se k nám stěhují i natrvalo. Ale jsou i jiné případy. Spousta Nizozemců se do stále ještě prázdných prostor (spíše bohatších oblastí) českého pohraničí chystá na důchod.⁷² Nizozemské

70 Tamtéž, s. 25.

71 Místo slova národ, které je v dnešní době pro mnoho lidí již překonané, se dá v tomto případě dosadit jakákoliv jiná skupina obyvatelstva.

72 Dostupné z: http://bydleni.idnes.cz/diskuse.asp?iddiskuse=A080603_153351_architektura_web, citováno 4.4.2009.

důchody nejsou totiž příliš valorizovány, a tak Holanďané myslí na zadní vrátka. Pro exodus Nizozemců do českého pohraničí je však ještě jeden důvod: „*Nizozemí neexistuje, protože ho zničila nejdřív tolerance ke všem možným sociopatickým jevům (drogy, prostituce apod.), a korunu tomu nasadil závratně rostoucí počet muslimů v nizozemské společnosti, kteří se domáhají zavádění islámského práva a mnohých zvláštních ohledů. Okolnosti vsutku děsivé.*“⁷³

Nizozemce u nás lidé přijímají veskrze kladně, jejich přítomnost mnohé oblasti českých hor (i ekonomicky) oživuje a mnohým lidem přináší práci. Takhle to vyjádřil jeden přispěvatel v jedné diskusi k tématu Nizozemců u nás: „... *já ostatně volám po ještě více Holanďanech přicházejících do Sudet a na Šumavu, protože ta země to potřebuje jako sůl poté, jak byla zdevastována po roce 1945... Holanďané tam po šedesáti letech zase přinášejí civilizaci.*“⁷⁴

Ovšem objevují se i časté kritiky některých necitlivých stavebních úprav, které právě holanďští investoři provádějí bez ohledu na ráz krajiny a původní výstavbu. Jak známo (a již v jedné kapitole rozebráno), krajina a do ní zasazená architektura mají nemalý vliv na psychiku lidí.

Jedním z nejvíce kritizovaných nizozemských projektů ze strany místních obyvatel je Lipno Lake Resort⁷⁵, projekt, který v šumavské krajině působí jako pěst na oko. Ale to už je zase asi zcela jiný příběh. Mnozí obyvatelé nevidí rádi ani projekt „chalup“ v Borové Ladě.⁷⁶ Dalším příkladem nezanedbatelné nizozemské přítomnosti v českých pohraničních pohořích je masivní výstavba kempů pro letní rekreaci.⁷⁷

3.4.4 Dosidlování prázdného pohraničí – Vietnamci, Řekové a ti ostatní

Nebudu se zde zdlouhavě rozepisovat o historii imigrace do Československa

73 Dostupné z: <http://www.zpovednice.cz/detail.php?statusik=359408&kateg=1&nove=0&orderbyide>, citováno 4.4.2009.

74 Tamtéž.

75 Dostupné z: http://bydleni.idnes.cz/na-navsteve-nizozemci-si-postavili-na-lipne-luxusni-vesnicku-p6d-dum-osobnosti.asp?c=A080603_153351_architektura_web, citováno 4.4.2009. Srov. též VEČEŘA, Jaroslav: Jizvy zůstávají aneb Proměny našeho pohraničí – dokument z cyklu Ta naše povaha česká. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/407235100011022-ta-nase-povaha-ceska/?streamtype=RL2>, citováno 4.4.2009.

76 Dostupné z: http://stavitel.ihned.cz/c4-10002990-21585240-G00000_d-nove-chalupy-na-sumave-stavi-holandane, citováno 4.4.2009.

77 Viz. například: <http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/domaci-ekonomika/clanek.phtml?id=290692>, citováno 4.4.2009.

ve 2. polovině 20. století, nicméně je jasné, že socialistickému vedení se pro tyto účely vyprázdněné pohraničí náramně hodilo.

Tedy alespoň ve zkratce. Pokud jde o Vietnamce, přišli první z nich jako důsledek války kolem roku 1956. Asi sto dětí bylo „přesunuto“ do Chrastavy, tedy obce v dnešním Libereckém kraji, téměř na trojmezí česko-německo-polském.⁷⁸ Už to podle mě předznamenalo současný stav, kdy je pro mnoho z nich české pohraničí novým domovem. Vietnamská komunita sice dnes žije prakticky na celém území ČR, ovšem nejaktivnější je v Praze a poté právě v pohraničních oblastech. Ne náhodou se jediný vietnamský buddhistický chrám na našem území nachází ve Varnsdorfu⁷⁹, tedy městečku nacházejícím se jen pár kilometrů od německých hranic (kde mimochodem žije v okolí 16tisícového města na 2 400 Vietnamců). Nejaktivnější jsou Vietnamci (kromě Prahy) například v Chebu⁸⁰, v Ústeckém kraji (Ústí n/L, Chomutov) či na západě Plzeňského kraje (Tachov). Dle mé zkušenosti se velké procento zejména mladé generace s českou majoritou dobře sžívá, vymysleli pro sebe dokonce přezdívku „banánové děti“, slupka žlutá a jádro bílé.⁸¹

Historie řecké komunity u nás má ve svých počátcích s tou vietnamskou mnoho společného. Příchod prvních z nich byl taktéž ovlivněn válkou, tentokrát řeckou občanskou, která probíhala koncem 40. let. Úplně první vlna byla taktéž dětská, i když těch řeckých dětí bylo mnohem více než sto (vietnamských). Do roku 1950 u nás už žilo podle odhadů okolo 12 – 14 tisíc Řeků, mezi nimi partyzáni spřátelené řecké komunistické strany a další řečtí občané. Na rozdíl od Vietnamců, kteří se koncentrovali (byli koncentrováni) především v západních Čechách, dnes žije většina Řeků na severní Moravě a ve Slezsku. Na Jesenicku, Šumpersku, Bruntálsku či Krnovsku přímo dosidlovali prázdná území, která zbyla po sudetských Němcích, přičemž jim až do druhé poloviny 50. let bylo zakázáno stěhovat se volně po Československu.⁸² Komunisté to vymysleli chytře – svým soudruhům sice pomůžou, ale něco za něco. Zákazem mobility si zajistili relativně stálé částečné dosídlení další oblasti, kterou tím sice zase o něco obohatili, ovšem za cenu sociálního inženýrství. V

78 Dostupné z: http://cizinci.mpsv.cz/files/clanky/107/vietnamska_etnika.pdf, s. 15, citováno 6.4.2009.

79 Dostupné z: <http://klubhanoi.cz/view.php?cislocclanku=2008050301>, citováno 6.4.2009.

80 Zde se také nachází tržnice Dragon, druhá největší vietnamská tržnice u nás hned po legendární pražské Sapě.

81 Dostupné z: <http://klubhanoi.cz/view.php?cislocclanku=2008020701>, citováno 6.4.2009.

82 Dostupné z: <http://www.mezikulturdialog.cz/recka-kulturni-identita.html>, citováno 6.4.2009.

dnešní době žije na území České republiky okolo 7 000 Řeků, z toho většina v pohraničí, ale i v Praze.

„Silný pocit sounáležitosti mezi členy řecké diaspory je založen především na vědomí společného původu a emigrantského osudu.“ Dále si Řekové připomínají svoji domovinu kulturními aktivitami, a to zejména tradičním tancem, či kurzy řeckého jazyka.⁸³

Dalšími příklady dosídlených komunit jsou reemigrovaní Češi a Slováci ze Zakarpatské Ukrajiny a dále volyňští Češi, Češi a Slováci z Rumunska, Maďarska, Bulharska, Polska, Jugoslávie či Francie. Celkově byly pohraniční oblasti v letech 1945 – 1950 dosídleny 202 526 krajany. Ti byli nejen ekonomickým, ale i kulturním přínosem pro poloprázdné Sudety.⁸⁴

3.5 Občanská sdružení a další organizace zabývající se tematikou pohraničí

Problematiky odsunu i dnešního stavu pohraničí si začali lidé všimnout se čtyřicetiletým zpožděním. Mnohdy ještě delším. Ovšem jak se říká, sice pozdě, ale přece. Od konce 90. let začala vznikat občanská sdružení celorepublikového i lokálního charakteru, která měla zájem o osvětu v oblasti odsunu, případně o praktická řešení určitých problémů.

Největší a nejdůležitější organizací je občanské sdružení Antikomplex⁸⁵, založené v roce 1998 skupinkou tehdy dvacetiletých studentů. Ti se pohraničím a odsunem zabývají ze všech možných úhlů pohledu. Začali diskusemi o odsunu a semináři o česko-německém soužití, pokračovali vydáváním publikací o tématice pohraničí, z nichž jsem z velké části čerpal pro tuto práci, jejich významným dílem je projekt „Zmizelé Sudety“, který je putovní výstavou dvojic fotografií „jak to vypadalo předtím a jak dnes“. Tato výstava se nakonec vešla do několikrát aktualizované knihy stejného názvu. Za knihu s názvem „Proměny sudetské krajiny“ bylo sdružení Antikomplex nominováno na cenu Magnesia Litera. V současné době sdružení pracuje na digitalizaci pramenů německé kultury u nás. Což je celkem těžké, neboť pamětníci

83 Tamtéž.

84 Srov. ČAPKA, František: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 159 – 183.

85 Webové stránky organizace: <http://www.antikomplex.cz/>

vymírají a muzea se zavírají.⁸⁶ Členové Antikomplexu sami o sobě říkají: „*Jestliže existuje nějaký nepřítel, proti kterému je naše úsilí zaměřeno, pak je to rezignace na skutečně živé vnímání prostředí, které nás obklopuje. Nelad či zánik ve svém okolí mnohdy vůbec nevidíme.*“⁸⁷

Další občanská sdružení jsou pouze lokální a zabývají se obnovou tradic či kulturních a církevních památek v místech svého vzniku. Například na Českolipsku, kde je situace kostelů, kaplí a božích muk obzvláště zoufalá, funguje k tomuto účelu občanské sdružení „Drobné památky severních Čech“⁸⁸, na Šumpersku potom o. s. „Obnova kulturního dědictví v údolí Desné“⁸⁹. Na Jesenicku a v Rychlebských horách se obnovou přírodního a kulturního bohatství zabývá například jesenická pobočka „Hnutí Brontosaurus“.⁹⁰

Historii pohraničí, konkrétně oblast Krušných hor, mapuje občanské sdružení „Znovuobnovené Krušnohoří“⁹¹, úzce spolupracující s výše uvedeným Antikomplexem, které vydává publikace o zaniklých obcích, pořádá výstavy fotografií a přednášky spojené s osvětou. Na svých webových stránkách, které jsou dvojjazyčné, informují například o historii krušnohorských obcí a jejich osudu.

V Nížkém Jeseníku je významnou organizací obecně prospěšná společnost „Sovinecko“⁹², která se zaměřuje zejména na turistický ruch jakožto jeden z mála potenciálů, který může díky své přírodě a historii region využít. Turismus by mohl být poslední záchranou oblasti, v níž mladá generace již nemá zájem bydlet, hlavně vzhledem k malým příležitostem uplatnění a vysoké nezaměstnanosti. Dlouhodobým cílem organizace je i vrátit sociálně vyloučené skupiny obyvatel zejména na Rýmařovsku na trh práce.⁹³

86 Srov. časopis Respekt č. 2/2008, s. 23.

87 Antikomplex: Zmizelé Sudety. Die Verschwundene Sudetenland. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006, s. 21.

88 Webové stránky organizace: <http://www.pamatky.ceskalipa.org/>

89 Webové stránky organizace: <http://www.vresovka.cz/>

90 Webové stránky organizace: <http://www.jeseniky-brontosaurus.cz/>

91 Webové stránky organizace: <http://www.znkr.cz/>

92 Webové stránky organizace: <http://sovinecko.o.p.s.web.cz/index.htm/>

93 Vliv turismu na rozvoj pohraničí je dobře patrný na příkladu dvou obcí – Horního Města a Malé Morávky. Obě obce se nachází na Rýmařovsku, první z nich je však postižena vysokou nezaměstnaností a úpadkem kulturního života, na rozdíl od té druhé, které pomáhá právě cestovní ruch a blízkost turisticky významných lokalit (Praděd, lyžařské středisko Karlov, apod.). Horní Město se navíc nachází na vedlejší trase z nížinných oblastí do Rýmařova. Na této obci je dobře vidět vliv rozbití struktur následkem odsunu až do dnešních dob. Jak je z názvu patrné, jednalo se dříve o město, dnes je to menší vylidněná vesnice. Nikdo vlastně neví, kde se v tomto Bohem zapomenutém, nicméně slušně dosídleném kraji brala 40 let práce.

Věřím, že vznikem takovýchto organizací se postupně podaří zvrátit prokletí, o kterém jsem se zmiňoval v souvislosti se současným duchovním stavem Sudet. Vhodným formulováním svých myšlenek mohou popularizační snahy fungovat na principu sněhové koule a zvyšovat tak zájem obyvatelstva Sudet o území, na kterém žijí, a zároveň informovat lidi v centru dění, zejména v Praze a dalších větších městech, že na periferii je problém, který je potřeba řešit, případně přicházet s vlastními řešeními problémů pohraničí.

ZÁVĚR

Záměrem této práce bylo definovat problémy, se kterými se v dnešní době české pohraničí potýká, a pojmenovat jejich příčiny. Dále také pojednat o současných trendech ve vývoji sudetské společnosti, která se vlastně shodou nešťastných náhod začala formovat před více než 60 lety. Otázkou i výzvou pro odborníky nadále zůstává, jak i z nepříznivých okolností, které formování této společnosti provázely, vydolovat to pozitivní, co by mohlo mít příznivý dopad na budoucnost oněch vykořeněných lidí a také nastupujících generací, které se už často chápou jako potomci starousedlíků a nemají potuchy o tom, jak vypadalo jejich rodiště před pouhými dvěma až třemi generacemi. Tito lidé nechápou, jak se mohli jejich předci „zahodit“ na takovém konci světa, kde „nic není“. Tohle byl bohužel do určité doby částečně i můj případ, i když já jsem na tom vzhledem k blízkosti mého bydliště k vnitrozemí ještě docela dobře. Co ale s lidmi mé generace, kteří žijí v oblastech podél hranic? Ti totiž mají jen dvě možnosti – opustit svůj rodný kraj a vydat se za svým vlastním živobytím do většího města, či rezignovat, zůstat doma a pracovat na nižší pozici za minimální plat bez možnosti kariérního postupu. Co takhle přemýšlet o nějaké alternativě, aby už nedocházelo k dalšímu vylidňování Sudet?

Jak již bylo několikrát řečeno, situaci Sudet se od pádu socialismu v roce 1989 příliš zlepšit nepodařilo. To je totiž otázka ne let, ale celých generací. Problémem je, že se s obnovou této krajiny nezačalo, a ni nemohlo začít, dříve. Prostě tu byla čtyřicetiletá pauza, kdy lidé jen tak přežívali a starali se jenom o sebe. Jak bylo

zmíněno, z komunismu vznikal paradoxně individualismus, který se ničivou silou projevil právě v pohraničí. Nyní se musíme snažit, aby se podél hranic vytvořila občanská společnost schopná přežít v dnešní globalizující se Evropě a zároveň si uchovat svoje specifika. Specifika, o kterých si dovolím tvrdit, že nemají jinde na světě obdoby.

„Tam totiž vzniklo něco, čemu říkáme nová divočina. Je to úžasný fenomén zaniklých staveb, zaniklých městských sídel, nebo spíše venkovských a vesnických sídel nebo sídel typu městyse, například jenom v Českém lese zaniklo po 2. světové válce na 170 sídel.“⁹⁴ I v takovéto tragické minulosti je potřeba hledat to lepší. Je potřeba hledat potenciál (v případě Českého lesa je to fascinující příroda) a tento potenciál dále zhodnocovat a využívat (opět v případě Českého lesa by mohlo jít o rozvoj turistického ruchu).

Minulost Sudet byla po 40 let tabuizovaná, nesmělo se o ní mluvit, a vlastně ani nikoho příliš nezajímala, vždyť to nebyla minulost přistěhovalců, tedy většiny obyvatel této oblasti v posledním půlstoletí. Zbylí sudetští Němci byli nuceni se asimilovat, stejně jako v kapitole 4.4 zmíněné minority, a tak paradoxně, i přes relativně velkou diverzitu obyvatelstva, byla společnost Sudet za socialismu neuvěřitelně homogenní.

Vyhnání sudetských Němců mělo v postižených regionech obrovské následky na všechny oblasti lidského života. *„...začal jsem pochybovat o tom, zda byl odsun skutečně tak celospolečensky nutný, prospěšný a rozumný. Určitě jím trestuhodně utrpěla přinejmenším hmotná složka naší kultury. A ta duchovní vlastně také, s lidmi totiž odešla i paměť. Vyhnána byla i odpovědnost za pohraniční území.“⁹⁵* Autor se takto zamýšlí konkrétně v souvislosti s prakticky nevratným poškozením přírody části Krušných hor, ale úvaha by se dala aplikovat i na jiné oblasti lidského života dodnes ovlivněného nepromyšleným činem sociálního inženýrství.

Vyhnání Němců mělo přímý vliv na životy milionů lidí, a stále nepřímo ovlivňuje i nás, i když si to vlastně už ani neuvědomujeme. Ovlivňuje tak rozdílné prvky našich životů, jako jsou životní šance nás, kteří jsme v pohraničí vyrostli, vztahy

94 RYNDÁ, Ivan in VEČEŘA, Jaroslav: Jizvy zůstávají aneb proměny českého pohraničí. TV dokument ČT z cyklu Ta naše povaha česká, 2007. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/407235100011022-ta-nase-povaha-ceska/>, citováno 7.4.2009.

95 MIKŠÍČEK, Petr: Sudetská pouť aneb Waldgang. Praha: Nakladatelství Dokořán, 2005, s. 23.

mezi sousedy, životní prostředí, ráz krajiny a to, jak ji vnímáme, ceny nemovitostí, výši daní, zadlužení státu, úroveň vzdělání, vztah člověka ke kulturním památkám i k abstraktním hodnotám, jeho vnímání duchovna, „českou xenofobii“ i třeba stav silnic. Obecně by se dalo říci, že se jedná o takový zásah do kontinuity času a prostoru, jehož důsledky se už nikdy nesmažou.

„Perspektivu Sudet spatřuji paradoxně ve všeobecné snaze nedopustit, aby naše minulost jen tak beze stopy minula a vypařila se. Nejen pamětníci, ale i mladší generace se snaží rozvzpomenout, kde jsou jejich kořeny a v čem spočívá jejich identita.“⁹⁶

I podle mého názoru je o minulosti, přítomnosti i budoucnosti Sudet potřeba mluvit, a je také potřeba znát souvislosti. Je nutné nezůstat pasivní, ale hledat cesty, jak napravit negativní důsledky odsunu, a aktivizovat obyvatelstvo, aby, jak už bylo několikrát zmíněno, nebrali svoje setrvávání v regionu jako projev rezignace, ale vytvářeli zdravou občanskou společnost a s ní i prosperující region, který bude schopen konkurovat regionům „druhé strany hranice“, tedy pohraničním oblastem Německa, Rakouska, ale i Polska, a s těmito regiony aktivně spolupracovat v ekonomických i kulturních záležitostech.

⁹⁶ KAFKA, Tomáš *in* Antikomplex: Zmizelé Sudety. Das Verschwundene Sudetenland. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, s. 36.

SUMMARY

This work is focused on problems connected with the expulsion of Germans from so-called „Sudetenland“ after WWII. It explains that most of the problems have remained until today, and tries to define the problems and the contemporary situation in the Czech borderland, as well as suggests some solutions.

The work is divided into a few parts, but its main body consists of two parts, the past, and then, together, the present and the future of the current regions. In both parts there are sections defined by three kinds of causes and consequences: the socio-economic, the spiritual and the cultural.

The thesis is based on data from various sources: information got from eyewitnesses and specialists, then also books from the Antikomplex organization, which is one of the most active civil associations gathering information about the expulsion and its consequences. Among other sources I'd mention my friends and people living around the borderland region, the results and materials of the Comenius project being held on the Šternberk Grammar School between 2002 – 2005, and the Czech statistical bureau.

The conclusion is that the most visible problem of today's borderland is the resignation and passivity of its inhabitants, which should create working civil society consisted of politicaly active people. It's a long-term plan, but I think it's real and possible.

ZDROJE

- Antikomplex: Sudetské osudy. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006.
- Antikomplex: Zmizelé Sudety. Die Verschwundene Sudetenland. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006.
- ČAPKA, František, a kol.: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005.
- HALÍK, Tomáš: Oslovit Zachea. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- KÖRNER, Vladimír: Adelheid. Praha: Československý spisovatel, 1967.
- KREBS, Vojtěch: Sociální politika. Praha: ASPI 2007.
- MIKŠÍČEK, Petr: Sudetská pouť aneb Waldgang. Praha: Dokořán, 2005.
- RUDIŠ, Jaroslav: Alois Nebel. Praha: Labyrint, 2006.
- DUŠEK, Martin, PROVAZNÍK, Ondřej: Poustevna, das ist Paradies. Dokumentární film, 2007.
- VEČEŘA, Jaroslav: Jizvy zůstávají aneb proměny českého pohraničí. TV dokument ČT z cyklu Ta naše povaha česká, 2007.
- Žít svoje Sudety*, RESPEKT č. 2/2008, s. 23.
- <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=618013&online>
- <http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=617941>
- <http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/domaci-ekonomika/clanek.phtml?id=290692>
- <http://archiv.radio.cz/news/CZ/1999/30.04.html>
- http://bydleni.idnes.cz/diskuse.asp?iddiskuse=A080603_153351_architektura_web
- http://bydleni.idnes.cz/na-navsteve-nizozemci-si-postavili-na-lipne-luxusni-vesnicku-p6d-dum_osobnosti.asp?c=A080603_153351_architektura_web
- http://cizinci.mpsv.cz/files/clanky/107/vietnamska_etnika.pdf
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojensk%C3%BD_%C3%BAjezd_Brdy
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojensk%C3%BD_%C3%BAjezd_B%C5%99ezina
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojensk%C3%BD_%C3%BAjezd_Libav%C3%A1

http://cs.wikipedia.org/wiki/Vys%C3%ADlen%C3%AD_N%C4%9Bmc%C5%AF_z_%C4%8Ceskoslovenska

http://cs.wikisource.org/wiki/Protokol_postupimsk%C3%A9_konference#XII._Spo.C5.99.C3.A1dan.C3.BD_odsun_n.C4.9Bmeck.C3.A9ho_obyvatelstva

<http://dejepis.info/?t=75>

<http://klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2008020701>

<http://klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2008050301>

<http://mariahilf.hyperlink.cz/>

<http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=vj--1->

<http://old.mzv.cz/www/mzv/default.asp?id=26316&ido=14070&idj=1&amb=1>

http://muzeum.jesenik.net/prispevky/Klaster_Javornik_net.pdf

http://www.ado.cz/poutni/zlate_hory/zlate_hory.htm

[http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D600310E9C/\\$File/41320511.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D600310E9C/$File/41320511.pdf)

http://www.kcprymarov.estranky.cz/clanky/nacismus_-_odsun-a-landsmansaft/odsun-jako-tragicke-zakonceni-sedmi-stoleti-trvajiciho-stykani-a-potykanicechu-a-nemcu-v-jednom-state-

<http://www.kraliky-klaster.cz/kkcz/2/historie>

<http://www.kraliky.net/klaster.php>

http://www.ksl.wz.cz/57_sjezd.htm

<http://www.mezikulturnidialog.cz/recka-kulturni-identita.html>

<http://www.signal.cz/diskuzeZobrazTema.php?id=236&od=109&diskuzeVyhledaniUzivatel=0&diskuzeVyhledaniText=>

http://bydleni.idnes.cz/na-navsteve-nizozemci-si-postavili-na-lipne-luxusni-vesnicku-p6d-dum_osobnosti.asp?c=A080603_153351_architektura_web

<http://www.zitnebozezit.cz/web/cz/informace-o-kampani/>

<http://www.zpovednice.cz/detail.php?statusik=359408&kateg=1&nove=0&orderbyide>

<http://www.zvon.info/200609.htm>

SEZNAM PŘÍLOH

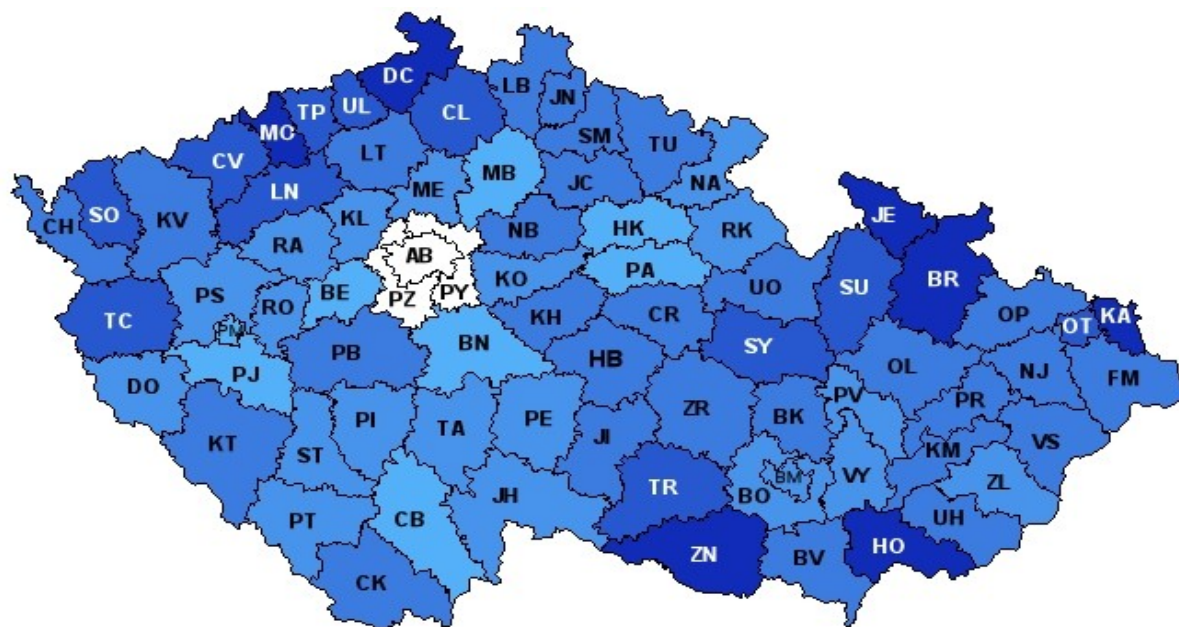
Struktura nezaměstnanosti v ČR v období za únor 2009

Okresy s nejvyšším podílem obyvatel bez vyznání (v rámci celé ČR, podle sčítání lidu 2001)

Mapa českého pohraničí (Sudet) na dobové německé pohlednici

Mapa zaniklých a částečně zaniklých míst na území ČR

Příloha č. 1: Struktura nezaměstnanosti v ČR v období za únor 2009⁹⁷

97 Zdroj: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem/>

stat=2000000000038&obdobi=B&rok=2009&uzemi=0&send=send&_piref37_240429_37_240428_240428.pohled=1&_piref37_240429_37_240428_240428.xslselect=nazev&_piref37_240429_37_240428_240428.xslorder=1&_piref37_240429_37_240428_240428.xslmapatag=okresy&_piref37_240429_37_240428_240428.xslmapasloupec=&_piref37_240429_37_240428_240428.usr1=0, citováno 25.3.2009.

Příloha č. 2: Okresy s nejvyšším podílem obyvatel bez vyznání (v rámci celé ČR, podle sčítání lidu 2001)⁹⁸

Okres	Počet obyvatel celkem	z toho			
		bez vyznání		věřící	
		absolutně	%	absolutně	%
Most	117 196	93 593	79,9	14 509	12,4
Rakovník	54 084	43 077	79,6	7 795	14,4
Děčín	133 887	105 592	78,9	20 395	15,2
Chomutov	124 979	97 331	77,9	19 677	15,7
Teplice	126 098	98 196	77,9	19 923	15,8
Kladno	150 198	116 686	77,7	23 423	15,6
Ústí nad Labem	117 780	90 885	77,2	18 038	15,3
Česká Lípa	105 669	81 366	77	15 819	15
Rokycany	45 788	34 294	74,9	8 094	17,7
Mladá Boleslav	114 325	85 336	74,6	21 543	18,8

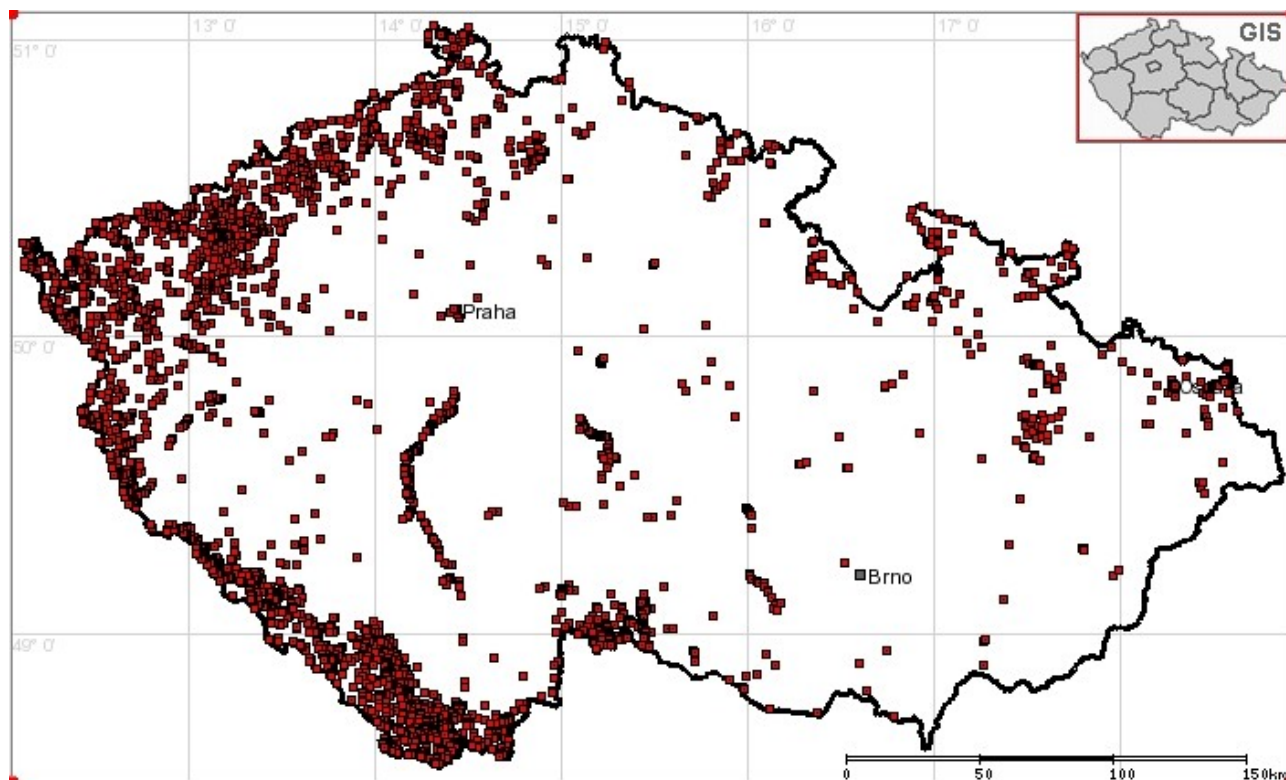
⁹⁸ Zdroj: <http://cs.cirkev.crossmap.com/statistika/uzemni-rozlozeni-obyvatelstva-podle-nabozenskeho-vyznani-kraje-a-okresy/2.htm>, citováno 5.4.2009.

Příloha č. 3: Mapa českého pohraničí (Sudet) na dobové německé pohlednici⁹⁹

⁹⁹ Zdroj: <http://germanyonstamps.blogspot.com/2008/10/sudetenland-occupation-postcard.html>, citováno 5.4.2009.

Příloha č. 4: Mapa zaniklých a částečně zaniklých míst na území ČR¹⁰⁰

¹⁰⁰ Zdroj: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=22%20title=>, citováno 6.4.2009.